

Znaczenie dyplomu zawodowego dla rozwoju wczesnych karier zawodowych absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników

Raport tematyczny z monitoringu karier absolwentów
szkół ponadpodstawowych nr 1.

Warszawa, luty 2024

Autorzy:

Grzegorz Humenny, Małgorzata Kłobuszewska, Tomasz Płachecki, Bartłomiej Płatkowski, Jędrzej Stasiowski, Tomasz Żóttak

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Copyright © Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2024

Wzór cytowania:

Humenny, G., Kłobuszewska, M., Płachecki, T., Płatkowski, B., Stasiowski, J., Żóttak, T. (2024). *Znaczenie dyplomu zawodowego dla rozwoju wczesnych karier zawodowych absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Niniejszy raport został opracowany z poszanowaniem standardów rzetelności naukowej. Prezentowane w nim opinie i stanowiska odzwierciedlają indywidualne perspektywy autorów, a nie oficjalne stanowiska MEN oraz IBE.

Publikacja powstała w ramach projektu FERS.01.04-IP.05-0013/23 “Rozwój systemu monitoringu karier absolwentów i absolwentek szkół ponadpodstawowych” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego.

Egzemplarz bezpłatny

1	Streszczenie	4
1.	<i>Wprowadzenie.....</i>	8
1.1	Monitoring karier absolwentów szkół ponadpodstawowych	9
1.2	Dane wykorzystanych w analizach	9
2.	<i>Egzaminy i dyplomy zawodowe.....</i>	10
3.	<i>Uzyskiwanie dyplomów zawodowych przez absolwentów BS I i techników</i>	13
3.1.	Zdobywanie dyplomów zawodowych w podziale na typ szkoły i płeć.....	13
3.2.	Dyplomy zawodowe a świadectwa dojrzałości wśród absolwentów techników	14
3.3.	Doświadczenie pracy podczas nauki a zdobywanie dyplomów zawodowych	15
3.4.	Zróżnicowanie uzyskiwania dyplomów zawodowych między zawodami szkolnymi.....	18
4.	<i>Uzyskiwanie dyplomu zawodowego a status edukacyjno-zawodowy po ukończeniu szkoły</i>	22
4.1.	Status edukacyjno-zawodowy absolwentów branżowych szkół I stopnia	22
4.2.	Status edukacyjno-zawodowy absolwentów techników	24
4.3.	Bezrobocie rejestrowane	26
4.4.	Brak aktywności edukacyjnej i zawodowej	29
5.	<i>Dyplom zawodowy a sytuacja absolwentów na rynku pracy.....</i>	34
5.1.	Dyplom zawodowy a zatrudnienie	34
5.1.1.	<i>Absolwenci branżowych szkół I stopnia.....</i>	34
5.1.2.	<i>Absolwenci technikum</i>	36
5.2.	Wynagrodzenia	37
5.2.1.	Zawody kształcone w branżowych szkołach I stopnia.....	39
5.2.2.	Zawody kształcone w technikum	40
5.3.	Premia za dyplom zawodowy - uwzględnienie innych charakterystyk absolwentów	41
5.3.1.	Wyniki dla absolwentów branżowych szkół I stopnia	42
5.3.2.	Wyniki dla absolwentów technikum	44
	<i>Bibliografia.....</i>	46

Streszczenie

Znaczenie dyplomu zawodowego

Potwierdzenie kwalifikacji zawodowych wymaga podjęcia dodatkowego wysiłku przez uczniów oraz zaangażowania znacznych zasobów koniecznych do przeprowadzania egzaminów. W 2019 r. wprowadzono regulację, zgodnie z którą warunkiem otrzymania świadectwa ukończenia branżowej szkoły I stopnia (BS I) lub technikum jest przystąpienie do egzaminów zawodowych.

Istotnym argumentem przywoływanym w kontekście wprowadzanych zmian jest założenie, iż posiadanie dyplomu istotnie poprawia sytuację absolwentów na rynku pracy. Analiza danych administracyjnych z monitoringu karier dotycząca absolwentów, którzy kończyli szkoły w okresie gdy egzaminy nie były jeszcze obowiązkowe, pozwoliła pozytywnie zweryfikować to przekonanie.

Uzyskiwanie dyplomu zawodowego

Dyplom zawodowy¹ zdobyła przeszło połowa osób, które w 2021 r. ukończyły naukę w BS I (56%) oraz około dwie trzecie absolwentów techników z tego rocznika (69%). Zarazem znacznie większy odsetek absolwentów BS I niż absolwentów technikum, nie uzyskał żadnego certyfikatu kwalifikacji zawodowej (37% wobec 11%).

Wśród absolwentów obu typów szkół kobiety zdobywały dyplomy zawodowe częściej niż mężczyźni. Jednak przewaga kobiet nad mężczyznami pod względem częstości uzyskiwania dyplomów zawodowych wśród absolwentów technikum była wyraźniejsza niż wśród absolwentów BS I. Dyplom zawodowy zdobyło 77% kobiet i 65% mężczyzn w przypadku technikum oraz 59% kobiet i 55% mężczyzn w przypadku BS I.

W przypadku osób, które ukończyły technikum – zarówno kobiet, jak i mężczyzn – odsetek posiadających dyplom zawodowy był wyższy o około 30 punktów procentowych w grupie tych, które pomyślnie zdały również egzamin maturalny. Okazuje się, że zdawanie egzaminu maturalnego, który otwiera drogę do kontynuowania edukacji na studiach, bynajmniej nie obniża zainteresowania absolwentów formalnym potwierdzeniem kwalifikacji zawodowych.

W przypadku absolwentów BS I odsetek osób posiadających dyplom zawodowy jest wyższy w grupie osób, które ucząc się w tego typu szkole nie pracowały zawodowo² niż tych, które wówczas wykonywały już pracę (wśród kobiet różnica wynosiła 9 pp., a wśród mężczyzn 7 pp.). W przypadku absolwentów techników odnotowano znacznie mniejsze różnice pod tym względem.

Odsetek osób uzyskujących dyplom zawodowy różnił się znacznie pomiędzy grupami wyodrębnionymi ze względu na wyuczony zawód. Spośród 10 zawodów o największej liczbie absolwentów BS I, którzy

¹ W okresie obserwacji, tj. do marca 2023 r.

² Analiza nie obejmowała osób, które w BS I uczyły się jako pracownicy młodociani.

nie byli młodocianymi pracownikami, najniższy odsetek posiadaczy dyplomu zawodowego odnotowano wśród osób wykształconych w zawodzie kierowca mechanik (12%), a najwyższy wśród wykształconych w zawodzie cukiernik (83%). Wśród 10 zawodów o największej liczbie absolwentów techników udział osób uzyskujących dyplom zawodowy wahał się od 51% (technik informatyk) do 85% (technik hotelarstwa).

Dyplom zawodowy a status edukacyjno-zawodowy absolwentów

W przypadku absolwentów BS I odsetek pracujących był nieco wyższy w grupie osób, które zdobyły dyplom zawodowy niż wśród pozostałych: o 3 pp. w grudniu 2021 r. i 6 pp. w grudniu 2022 r. Wśród posiadaczy dyplomu więcej jest osób łączących pracę z nauką. Ponad 2/5 absolwentów BS I bez dyplomu zawodowego nie miało pracy i nie kontynuowało nauki pod koniec roku, w którym ukończyli szkołę. Po roku ten odsetek zmalał o 3 pp., ale na tę zmianę złożyła się poprawa sytuacji mężczyzn i pogorszenie sytuacji kobiet.

W grupie absolwentów techników, którzy zdobyli dyplom, odsetek pracujących był nieco mniejszy niż wśród pozostałych. Różnica wynosi od 3 pp. do 5 pp. w zależności od tego czy zostaną porównani z osobami, które uzyskały potwierdzenie przynajmniej części kwalifikacji, czy z osobami które nie uzyskały nie tylko dyplomu, lecz również żadnego certyfikatu. Jednak są to zarazem osoby, które znacznie częściej kontynuowały naukę – różnica w porównaniu z pozostałymi absolwentami tego typu szkół wynosi niemało, bo około 20 pp. Absolwenci techników, którzy nie potwierdzili swoich kwalifikacji zawodowych znacznie częściej zasilają szeregi osób niepracujących i niekontynuujących nauki niż ci, którzy ukończyli technikum z dyplomem zawodowym. W grudniu 2021 r. ta różnica wynosi aż 14 pp., a rok później nieznacznie zmalała – do 12 pp.

Ważną miarą sytuacji zawodowo-edukacyjnej absolwentów jest długość okresu pozostawania bez pracy i nauki. W celu uzyskania takiej informacji obliczyliśmy średnią liczbę miesięcy, podczas których absolwenci ani nie pracowali, ani się nie uczyli, w okresie od września 2021 r. do marca 2023 r. (tj. w ciągu 19 miesięcy). Absolwenci branżowych szkół I stopnia, którzy nie uzyskali potwierdzenia żadnej kwalifikacji, pozostawali poza nauką i pracą średnio niemal 1,7 miesiąca dłużej niż ci, którzy zdobyli dyplom. W przypadku absolwentów techników ta różnica była jeszcze większa i wynosiła nieco ponad 2 miesiące.

Dyplom zawodowy a początki karier zawodowych absolwentów

Z analiz dotyczących związku zatrudnienia z dyplomem zawodowym wyłączeni zostali absolwenci kontynuujący edukację. W tej grupie, po około 6 miesiącach od zakończenia nauki w BS I osoby, które zdobyły dyplom zawodowy, były zatrudnione częściej niż absolwenci bez dyplomu i certyfikatów – różnica wynosiła 5 pp. W ciągu kolejnych 12 miesięcy, choć odsetek zatrudnionych wzrósł w obu grupach, to przewaga absolwentów posiadających dyplom nad tymi, którzy formalnie nie potwierdzili kwalifikacji zawodowych, zwiększyła się do 8 pp. Analogiczną zależność zaobserwowano w przypadku absolwentów techników - odsetek zatrudnionych w grudniu 2021 r. był o 7 pp. wyższy w grupie posiadaczy dyplomu (60%) niż wśród absolwentów, którzy nie uzyskali potwierdzenia żadnej kwalifikacji (53%).

Absolwenci BS I posiadający dyplom w 2022 r. zarabiali średnio o 10% więcej niż osoby, które nie zdobyły formalnego potwierdzenia żadnych kwalifikacji zawodowych. Wśród absolwentów techników posiadacze dyplomu zarabiali średnio o 7% więcej od osób, które formalnie nie potwierdziły swoich kwalifikacji.

Ocena realnych korzyści wynikających dla absolwentów techników i BS I z formalnego potwierdzenia ich kompetencji wymaga wyjścia poza prosty opis statystyczny. Modelowanie statystyczne pozwala do pewnego stopnia „oczyszczyć” oddziaływanie zdobycia dyplomu z wpływu innych czynników, które mają znaczenie dla sytuacji absolwentów na rynku pracy (np. płeć, wcześniejsze doświadczenie zawodowe lub wiek ukończenia szkoły).

Wyniki modelowania statystycznego dla absolwentów BS I wskazują, że w ich przypadku posiadanie dyplomu zawodowego ma wyraźne znaczenie dla prawdopodobieństwa posiadania pracy, ale nie dla wysokości wynagrodzeń. Absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy mieli o prawie 7 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania pracy w grudniu 2021 r. niż absolwenci BS I, którzy nie zdali egzaminu zawodowego. Znaczenie posiadania dyplomu dla prawdopodobieństwa pracy wzrosło po 18 miesiącach od ukończenia szkoły. Absolwenci, którzy go zdobyli mieli wtedy o 11 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania zatrudnienia.

Wyniki analiz przeprowadzonych dla absolwentów techników różnią się od tych dla absolwentów BS I. W ich przypadku posiadanie dyplomu zawodowego ma pozytywny związek zarówno z prawdopodobieństwem zatrudnienia, jak i wysokością wynagrodzeń. Absolwenci technikum, którzy zdobyli dyplom zawodowy mieli o 7 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania pracy po 6 miesiącach od ukończenia szkoły i o 8 pp. wyższe prawdopodobieństwo zatrudnienia po 18 miesiącach od ukończenia szkoły niż absolwenci technikum, którzy nie uzyskali formalnego potwierdzenia żadnych kwalifikacji.

W analizach wielozmiennowych służących ocenie premii w postaci wyższego wynagrodzenia, zastosowano szczególny typ modelowania, który umożliwia oszacowanie ile mogliby zarabiać ci, którzy pracy nie podjęli (biorąc pod uwagę, że różnią się oni ze względu na analizowane cechy od tych, którzy uzyskali zatrudnienie) i określenie na tej podstawie wysokości premii za dyplom. Zdobywanie dyplomu zawodowego wiązało się z wynagrodzeniami wyższymi o 7% w stosunku do wynagrodzeń absolwentów, którzy nie zdali egzaminów zawodowych, po 6 miesiącach od ukończenia szkoły. W grudniu 2022 r., po upływie 18 miesięcy, różnica w wynagrodzeniach absolwentów z dyplomem i bez dokumentów potwierdzających kwalifikacje jeszcze wzrosła, osiągając 10%.

Przeprowadzone analizy statystyczne ilustrują wymierne korzyści, jakie absolwenci branżowych szkół I stopnia i techników czerpią z faktu formalnego potwierdzenia zdobytych kwalifikacji zawodowych. Przeprowadzone analizy dotyczą absolwentów z 2021 r., którzy nie mieli obowiązku podchodzenia do egzaminów zawodowych. Można się spodziewać, iż do egzaminów podeszli uczniowie, którzy generalnie lepiej radzili sobie z nauką, co byłoby widoczne zarówno w ich wynikach z egzaminów zdawanych na wcześniejszych etapach edukacyjnych, jak wynikach matur lub egzaminów zawodowych. Z kolei lepsze wyniki w nauce mogą przekładać się na korzystniejszą sytuację edukacyjno-zawodową po zakończeniu szkoły. Dzięki uwzględnieniu w przyszłości w monitoringu karier bardziej

szczegółowych informacji o historii wyników edukacyjnych absolwentów, będziemy w stanie dużo precyzyjniej ocenić korzyści jakie przynosi absolwentom dyplom zawodowy.

Monitoring jako źródło informacji o znaczeniu dyplomu zawodowego

Dzięki temu, że monitoring karier absolwentów oparty na danych rejestrowych obejmuje zasadniczo wszystkich absolwentów z danego rocznika, możliwe jest rozpatrywanie wyników na poziomie szczegółowo zdefiniowanych grup, wyodrębnionych m.in. ze względu na płeć i wyuczony zawód. Ponadto, uzyskane rezultaty, w odróżnieniu od wyników reprezentacyjnych badań sondażowych, są pozbawione marginesu błędu statystycznego.

Dane pozyskiwane w systemie monitoringu wskazują na pozytywny związek między uzyskiwaniem dyplomu zawodowego a szansą na znalezienie zatrudnienia oraz wynagrodzeniami absolwentów, którzy po zakończeniu szkoły decydują się wejść na rynek pracy, a nie kontynuować edukację. Jednakże aby jeszcze lepiej oszacować siłę tego związku, przydatne byłyby dodatkowe dane. Na obecnym etapie funkcjonowania monitoringu, pewnym ograniczeniem dla możliwości prowadzenia pogłębionych analiz jest ograniczony zakres danych administracyjnych, które mogą być wykorzystywane. Problem dotyczy nie tylko braków w zakresie informacji o wynikach edukacyjnych absolwentów. Włączenie informacji o wynikach egzaminu ósmoklasisty otwierałoby możliwość sprawdzenia wpływu dyplomu na sytuację na rynku pracy przy kontroli („wyłączeniu”) znaczenia indywidualnego potencjału ucznia. Niekompletność danych o świadectwach czeladniczych sprawia, że dane dotyczące potwierdzania kwalifikacji przez absolwentów rzemiosła nie są wystarczająco wiarygodne. Brak również możliwości wyodrębnienia absolwentów rzemiosła (w związku z tym z analizy dotyczącej dyplomu zawodowego konieczne było wykluczenie wszystkich absolwentów, którzy w BS I uczyli się jako pracownicy młodociani). Z kolei brak danych z KRUS nie pozwala przyrzeć się sytuacji absolwentów, którzy podejmują zatrudnienie w rolnictwie. Dane dotyczące wynagrodzeń absolwentów – w szczególności osób kontynuujących naukę i zatrudnionych na podstawie umów cywilnoprawnych lub samozatrudnionych – mogłyby być precyzyjniejsze, gdyby w monitoringu można było wykorzystywać informacje z administracji skarbowej.

Oprócz uzupełnienia danych wykorzystywanych w monitoringu o wspomniane informacje, cenne byłoby także poszerzenie zakresu o informacji z ZUS o tym w jakim zawodzie absolwenci podjęli zatrudnienie, ponieważ podejmowanie pracy związanej z kwalifikacjami potwierdzonymi dyplomem zawodowym byłoby szczególnie miarodajnym wskaźnikiem jego użyteczności.

1. Wprowadzenie

Pierwszy raport tematyczny z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych podejmuje zagadnienie znaczenia dyplomu zawodowego dla sytuacji zawodowej absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników, którzy ukończyli naukę w 2021 r. Analiza tematu związana z korzyściami płynącymi z posiadania dyplomów zawodowych na rynku pracy jest szczególnie istotna w kontekście zmieniających się wymagań edukacyjnych i rynkowych. Przez lata, uczniowie techników i szkół zawodowych nie mieli obowiązku przystępowania do egzaminów zawodowych, co prowadziło do sytuacji, w której znaczna część absolwentów nie posiadała formalnego potwierdzenia zdobytych kwalifikacji. W wielu branżach i zawodach, mimo zdobytej wiedzy i umiejętności, brak takiego potwierdzenia mógł ograniczać możliwości zawodowe. Niespełna 5 lat temu wprowadzono przepisy, które zobowiązują uczniów realizujących podstawę programową kształcenia w zawodach z 2019 r. do przystępowania do egzaminów zawodowych³. Zmianę uzasadniano następująco:

„Egzaminy te z jednej strony powinny weryfikować jakość procesu kształcenia, a z drugiej stanowić przepustkę do sukcesu na rynku pracy. Skuteczność kształcenia zawodowego powinna być mierzona liczbą absolwentów, którzy uzyskują kwalifikacje zawodowe. Warunkiem otrzymania stosownego dokumentu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe jest nie tylko dobre przygotowanie uczniów, ale także przystąpienie do egzaminu, które dotychczas nie było obligatoryjne. Co więcej obowiązek przystąpienia do egzaminu zawodowego będzie warunkiem ukończenia szkoły. Ponadto ustawy obowiązek przystąpienia do egzaminu zawodowego może przyczynić się do wzmocnienia działań podejmowanych przez szkołę, nakierowanych na zapewnienie wysokiej jakości kształcenia.”⁴

Obecnie, mimo że uczniowie są zobowiązani do przystąpienia do egzaminów zawodowych, nadal dla wielu z nich uzyskanie dyplomu zawodowego nie jest priorytetem lub są zbyt słabo przygotowani do egzaminów, bo go uzyskać. Z perspektywy szkół i organów prowadzących jest to dość niepokojące, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że kształcenie zawodowe jest zazwyczaj bardziej kosztowne niż ogólne. Co roku przeprowadza się w Polsce setki tysięcy egzaminów zawodowych (w 2022 r. było ich blisko 500 tys.). Ich organizacja, zwłaszcza części praktycznej egzaminów, jest zdecydowanie bardziej skomplikowana i droższa niż egzaminów z przedmiotów ogólnych. Inwestycje w branżowe szkoły i technika, a także w formalne potwierdzanie kwalifikacji zawodowych w systemie szkolnym są efektywne jedynie wtedy, gdy przekładają się na wysoką jakość kształcenia i zdobycie przez absolwentów kwalifikacji, które są cenione na rynku pracy.

W raporcie tym pokażemy, że sytuacja absolwentów szkół prowadzących kształcenie zawodowe, którzy zdobyli dyplomy zawodowe jest istotnie korzystniejsza niż ich rówieśników, którzy go nie posiadają. Tymczasem system zewnętrznych egzaminów zawodowych i jego rola nie jest wystarczająco doceniana i widoczna w publicznej dyskusji o systemie edukacji. Kształcenie zawodowe cieszy się

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 maja 2019 r. w sprawie podstaw programowych kształcenia w zawodach szkolnictwa branżowego oraz dodatkowych umiejętności zawodowych w zakresie wybranych zawodów szkolnictwa branżowego (Dz.U. 2019 poz. 991).

⁴ <https://www.gov.pl/web/edukacja/egzamin-zawodowy>, dostęp 02-2024.

niższym prestiżem w porównaniu do edukacji ogólnej, a jednak zdecydowana większość młodzieży kształci się właśnie w branżowych szkołach i technikach. Podkreślanie roli dyplomów zawodowych i formalnego potwierdzenia kwalifikacji jest zatem kluczowe dla rozwoju karier zawodowych absolwentów.

1.1 Monitoring karier absolwentów szkół ponadpodstawowych

Dzięki danym pozyskiwanym w systemie monitoringu karier absolwentów i absolwentek szkół ponadpodstawowych możemy dość dokładnie przyjrzeć się sytuacji zawodowej młodych osób po opuszczeniu przez nie murów szkoły. Te unikalne dane pozwalają na analizy nawet na poziomie poszczególnych zawodów szkolnych oraz w kolejnych miesiącach roku.

Monitoring karier absolwentów publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych jest zadaniem ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania. Określa je ustawa z dnia 25 lutego 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2021 poz. 619). Celem monitoringu jest dostarczenie informacji na temat przebiegu karier absolwentów na potrzeby prowadzenia polityki oświatowej państwa na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym. Za realizację zadania monitoringu karier absolwentów odpowiedzialne są Centrum Informatyczne Edukacji (CIE), którego rolą jest przygotowanie danych do analiz oraz Instytut Badań Edukacyjnych (IBE), którego eksperci przygotowują wyniki monitoringu w postaci corocznego raportu krajowego, raportów wojewódzkich oraz raportów szkolnych, a także analizy problemowe na ważne tematy dla systemu edukacji.

Monitoring opiera się na danych dotyczących nauki w systemie oświaty (dane pochodzące z Systemu Informacji Oświatowej – SIO), uzyskiwania dyplomów i świadectw/certyfikatów (dane Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych – OKE oraz dane SIO), kontynuacji nauki na studiach (dane pochodzące z systemu POL-on) oraz aktywności na rynku pracy (dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych – ZUS). Ponieważ informacje konieczne do opisanie w zadowalający sposób karier edukacyjnych i zawodowych absolwentów pochodzą z różnych źródeł, do połączenia tych informacji konieczne jest wykorzystanie identyfikatora pozwalającego jednoznacznie zidentyfikować tę samą osobę (absolwenta) w każdym ze źródeł danych. Rolę takiego identyfikatora spełnia numer PESEL, który po połączeniu danych zostaje bezpowrotnie usunięty ze zbioru danych. Szczegółowy zakres informacji pozyskiwany z poszczególnych rejestrów został opisany w raporcie krajowym z monitoringu karier.

1.2 Dane wykorzystanych w analizach

W analizach opieramy się przede wszystkim na danych dotyczących uzyskiwania dyplomów zawodowych, zatrudnienia oraz przychodów z pracy. Informacje o uzyskaniu dokumentów potwierdzających posiadanie kwalifikacji zawodowych zostały przygotowane w oparciu o rejestr Systemu Informacji Oświatowej (SIO) oraz bazy Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych (CKE i OKE). Do przygotowywanej przez CIE listy absolwentów wygenerowanej z SIO dołączane są informacje z baz CKE/OKE o tym, czy i jakie dyplomy, świadectwa i certyfikaty absolwent zdobył. Zakres danych pozyskiwanych z poszczególnych rejestrów i wykorzystywanych do monitoringu jest ściśle zdefiniowany w ustawie. Uwzględnienie w analizach dodatkowych informacji z rejestrów publicznych np. wyników punktowych ze wspomnianych egzaminów nie jest obecnie możliwe – będzie wymagać zmian legislacyjnych.

Ze względu na realizowaną podstawę programową oraz formułę, w której zdawany był egzamin, różni się terminologia dotycząca egzaminów oraz dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe. Choć absolwenci branżowych szkół I stopnia i techników, których dotyczy ta analiza zdawali egzaminy zawodowe w formule z 2017 r., to dla uproszczenia oraz dla spójności z raportem krajowym z monitoringu karier, w treści tego raportu przyjęto nazewnictwo związane z podstawą programową z 2019 r.

Wskaźniki dotyczące zatrudnienia absolwentów powstały na podstawie informacji z ZUS. Informacje przekazywane przez ZUS pozwalają na ustalenie aktywności na rynku pracy – zarówno wykonywania pracy (lub przebywania na urloпах), jak i posiadania statusu osoby bezrobotnej zarejestrowanej w urzędzie pracy. Dane części absolwentów nie występują w rejestrze ZUS, w związku z czym ich sytuacja zawodowa nie jest znana. Mogą to być np. osoby pracujące za granicą, korzystające z ubezpieczenia w innym systemie np. KRUS lub wykonujące pracę nierejestrowaną. We wszystkich tych przypadkach zostają one zaliczone w poczet osób nie posiadających zatrudnienia.

Wysokość wynagrodzeń jest obliczana na podstawie danych z ZUS i opiera się na danych dotyczących podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne oraz ubezpieczenie zdrowotne. Dla każdego z absolwentów w danym miesiącu uwzględniają one wynagrodzenia ze wszystkich źródeł, od których odprowadzono składki do ZUS. Ponieważ system monitoringu karier w obecnym kształcie, nie gromadzi danych na temat wymiaru zatrudnienia absolwentów, nie jest możliwe oszacowanie zarobków w przeliczeniu na pełen etat. W konsekwencji, szacunki dotyczące przychodów z pracy absolwentów mogą być zaniżone.

2. Egzaminy i dyplomy zawodowe

System egzaminów zewnętrznych w Polsce obejmuje zarówno egzaminy z przedmiotów ogólnych, jak i zawodowych. Znaczenie egzaminu maturalnego po ukończeniu szkoły średniej jest powszechnie znane, ponieważ stanowi on przepustkę do dalszej edukacji w szkołach wyższych. Sytuacja jest nieco inna w przypadku egzaminów zawodowych i dyplomów zawodowych, które można uzyskać po ich zdaniu. Nie pełnią one funkcji selekcyjnej, zatem nie umożliwiają rekrutacji do kolejnych szkół. Mają jednak funkcję certyfikacyjną, czyli powinny dostarczać informacji, zarówno posiadaczowi certyfikatów kwalifikacji oraz dyplomu zawodowego, jak i pracodawcom, że zdobył on określone umiejętności zawodowe.

Ważnym momentem dla kształcenia zawodowego po transformacji ustrojowej była reforma edukacji z 1999 r., która wprowadziła egzaminy zewnętrzne również w odniesieniu do tego typu kształcenia. Funkcjonują one w Polsce od 2004 r. dla uczniów zasadniczych szkół zawodowych i od 2006 r. dla uczniów techników, a od 2012 r. mogą do nich przystępować także osoby nie będące uczniami. Inną ważną zmianą wprowadzoną w 2012 r. było wyodrębnienie kwalifikacji w ramach zawodów szkolnych, które potwierdzane są oddzielnymi egzaminami (przeprowadzanymi zamiast jednego egzaminu przygotowanego dla danego zawodu). Kolejne reformy dotyczące zmian w kształceniu zawodowym przeprowadzono w 2017 r. i 2019 r.

Jak podkreśla Michał Sitek (2019), charakterystyczną cechą systemu kształcenia zawodowego w Polsce jest oddzielenie procesu nauczania od procedury weryfikacji wiedzy i umiejętności zawodowych

zdobytych w trakcie nauki. Świadectwo ukończenia szkoły potwierdza jedynie poziom uzyskanego wykształcenia, a nie kwalifikacji zawodowych. Ponadto uczniowie, którzy uczyli się według podstawy programowej z 2012 oraz 2017 r. nie mieli obowiązku przystępowania do egzaminów zawodowych. Oznacza to, że mogli ukończyć szkołę uzyskując wykształcenie branżowe lub średnie, nie zdając ani jednego egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Od 2019 r. wszyscy uczniowie muszą przystąpić do egzaminów zawodowych, aby uzyskać świadectwo ukończenia szkoły, nie muszą jednak osiągnąć w nich pozytywnych wyników.

Uzyskanie dyplomu zawodowego jest związane z dużym nakładem pracy ucznia. Aby go zdobyć, należy zdać egzaminy zawodowe potwierdzające wszystkie kwalifikacje wyodrębnione w danym zawodzie. W zależności od typu szkoły i podstawy programowej w niej realizowanej było to od jednego do trzech egzaminów zawodowych (obecnie od jednego do dwóch). Każdy egzamin zawodowy składa się z dwóch części — pisemnej i praktycznej. Aby go zdać i uzyskać certyfikat kwalifikacji zawodowej należy osiągnąć co najmniej 50% punktów z części pisemnej i 75% punktów z części praktycznej. Dopiero po potwierdzeniu wszystkich kwalifikacji wyodrębnionych w zawodzie oraz po uzyskaniu świadectwa ukończenia szkoły uczeń może otrzymać dyplom zawodowy, który jest wydawany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną. Zdarzają się sytuacje, że uczeń otrzymał certyfikat kwalifikacji zawodowej, a mimo to nie posiada dyplomu zawodowego. Może być to zaskakujące w przypadku zawodów obejmujących tylko jedną kwalifikację. Dzieje się tak, gdy uczeń nie dopełnił wszystkich formalności w podstawowym terminie, np. zdał egzamin zawodowy w sesji poprawkowej lub miał trudności z ukończeniem szkoły. W takich sytuacjach absolwent po spełnieniu wszystkich wymagań musi sam wystąpić do CKE o wydanie dokumentu, czego część osób nie robi. W przypadku absolwentów techników, którzy musieli potwierdzać większą liczbę kwalifikacji, posiadanie certyfikatu kwalifikacji zawodowej, ale bez dyplomu zawodowego może oznaczać podobną sytuację, czyli zdanie egzaminów po terminie, czy niedopełnienie innych formalności, ale także niezdanie co najmniej jednego egzaminu zawodowego.

Część uczniów nie przystępowała do egzaminów zawodowych. Według wyników badania przeprowadzonego w ramach projektu „Szkoła zawodowa szkołą pozytywnego wyboru”, zrealizowanego w 2012 r., około 2% uczniów zasadniczych szkół zawodowych deklарowało, że nie będą przystępować do egzaminów. Jednym z najczęściej wskazywanych powodów takiej decyzji było przekonanie, że egzaminy nie są do niczego potrzebne (Goźlińska i Kruszewski, 2013). Również w roku szkolnym 2016/2017 około 2% uczniów zasadniczych szkół zawodowych i techników, kończących naukę nie planowało przystępowania do egzaminów zawodowych (Bulkowski i in., 2019). Powodami, które najczęściej wskazywali były: brak planów podjęcia pracy w zawodzie, którego uczyli się w szkole oraz przekonanie, że i tak nie zdadzą egzaminów.

Choć w systemie monitoringu karier absolwentów nie dysponujemy danymi dotyczącymi umiejętności uczniów (np. ich wynikami punktowymi egzaminów zewnętrznych po gimnazjum/szkole podstawowej), to dzięki wynikom badania sondażowego przeprowadzonego wśród uczniów ostatniej klasy BS I i technikum w 2021 r. w ramach projektu Monitorowanie Losów Absolwentów Szkół Zawodowych – etap II, możemy wnioskować, że uzasadnione jest intuicyjne założenie, że poziom wiedzy i umiejętności ucznia jest powiązany z prawdopodobieństwem zdania egzaminów zawodowych. Wyniki analiz opartych na danych z badania panelowego absolwentów wskazują, że ocena osiągnięć ucznia w szkole średniej (na używany w analizach wskaźnik złożyły się: samoocena ucznia, fakt zgłaszania się do odpowiedzi oraz otrzymanie co najmniej raz świadectwa z wyróżnieniem)

przekłada się bezpośrednio na szanse zdania egzaminu zawodowego wśród uczniów branżowych szkół I stopnia oraz na zdanie matury i egzaminu zawodowego wśród uczniów techników (Płachecki i in., 2023). W tych samych badaniach stwierdzono także, że uczniowie BS I, których rodzice mieli wyższy status społeczno-ekonomiczny (wykształcenie i dochody), mieli też większe szanse zdać egzamin zawodowy, w porównaniu do uczniów z rodzin o niższym statusie. Wśród uczniów techników takiego efektu nie odnotowano w przypadku egzaminów zawodowych, ale był on już widoczny w przypadku egzaminu maturalnego. Jednocześnie, na co wskazują badania (m.in. Płachecki i in., 2023), uczniowie technikum pochodzą przeciętnie z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym niż uczniowie BS I. Za wpływem statusu społeczno-ekonomicznego na zdanie egzaminów zawodowych lub, w wypadku uczniów technikum, maturalnych stoją dwa podstawowe mechanizmy. Pierwszym z nich są wyższe aspiracje edukacyjne rodziców o wyższych poziomach statusu, które mogą przełożyć się na większy nacisk na naukę dziecka. Drugim jest zamożność związana ze statusem, dzięki której uczeń ma szansę na lepsze warunki do nauki w domu (np. własny pokój, komputer, pomoce szkolne). Zależność pomiędzy statusem rodziców a osiągnięciami edukacyjnymi uczniów może być zapośredniczona przez wyniki uzyskane na wcześniejszym etapie edukacji, a także zachodzić bezpośrednio, tj. przy kontroli (uwzględnieniu wpływu) tych wyników (Boudon 1974, Breen & Goldthorpe 1997: 277, Zawistowska 2012: 24).

Wspomniane wcześniej wyniki badań sondażowych, w których pytano uczniów o powody nieprzystępowania do egzaminów zawodowych mogą nasuwać pewne wątpliwości, czy rzeczywiście skutecznie pełnią one funkcję certyfikacyjną. Z badań jakościowych prowadzonych wśród pracodawców (Bulkowski, i in., 2019) wynika, że w mniejszym stopniu interesuje ich poziom praktycznych umiejętności kandydata, gdyż sami są gotowi go ich nauczyć. Największymi problemami, na jakie wskazują, są brak umiejętności komunikacyjnych, a także kwestie związane z punktualnością, motywacją czy odpowiedzialnością wśród młodych pracowników. Pracodawcy twierdzą jednak, że wyniki egzaminów zawodowych i uzyskanie dyplomów mogą sygnalizować właśnie te cenne dla nich cechy osobowości i mogą świadczyć o łatwości przyswojenia przez młodego pracownika nowych umiejętności zawodowych w miejscu pracy. Dyplom zawodowy (uzyskany dzięki zdaniu egzaminów) może zatem nie tyle nieść informacje o konkretnym poziomie umiejętności zawodowych (choć takie jest założenie funkcji certyfikacyjnej egzaminu zawodowego), co sygnalizować bardziej ogólne umiejętności i kompetencje.

Potencjalne znaczenie posiadania dyplomu zawodowego na rozwój kariery zawodowej wśród młodych absolwentów dobrze tłumaczą dwie teorie ekonomiczne: teoria kapitału ludzkiego i teoria sygnalizacji. Teoria kapitału ludzkiego zakłada, że ludzie inwestują w swoją edukację, aby w przyszłości móc liczyć na większe szanse na znalezienie pracy i wyższe zarobki. Według tej teorii pracodawcy dysponują pełną informacją o poziomie umiejętności kandydata na pracownika (dzięki wiedzy np. o jego poziomie wykształcenia) i na tej podstawie podejmują decyzje o zatrudnieniu. Z kolei teoria sygnalizacji, oparta na modelu Michaela Spence'a z 1973 roku, kwestionuje istnienie takiej pełnej informacji. Zakłada, że pracodawcy, zatrudniając pracownika, ryzykują, bo nie znają dokładnie jego umiejętności i produktywności. Kandydaci natomiast mogą poprawić swoje szanse, wysyłając pracodawcom „sygnały” o poziomie produktywności. Najczęściej tymi sygnałami są dyplomy, certyfikaty lub osiągnięty poziom wykształcenia.

Biorąc pod uwagę certyfikacyjną funkcję egzaminów zawodowych oraz wnioski płynące z teorii, spodziewamy się, że absolwenci branżowych szkół I stopnia oraz techników, którzy zdając egzaminy zdobyli dyplom zawodowy powinni lepiej sobie radzić na rynku pracy po ukończeniu szkoły.

3. Uzyskiwanie dyplomów zawodowych przez absolwentów BS I i techników

Analizy dotyczące znaczenia dyplomów zawodowych rozpoczniemy od przyjrzenia się odsetkowi absolwentów, którzy je uzyskali w podziale ze względu na różne charakterystyki. Populację absolwentów objętych analizami ograniczamy do absolwentów techników oraz absolwentów branżowych szkół I stopnia, którzy podczas nauki w szkole nie byli młodocianymi pracownikami. Wynika to z faktu, że młodociani pracownicy mogli kształcić się w systemie rzemiosła i przystępować do egzaminów na tytuł czeladnika przed izbami rzemieślniczymi. Mimo ustawowego obowiązku, tylko część izb rzemieślniczych przekazuje dane o wydanych świadectwach czeladniczych do Systemu Informacji Oświatowej. Dlatego też udział absolwentów – młodocianych pracowników – którzy otrzymali świadectwo czeladnicze byłby w raportowanych wynikach zdecydowanie zaniżony. Ponadto, w obecnie funkcjonującym systemie monitoringu nie ma możliwości odróżnienia młodocianych pracowników kształcących się u pracodawcy będącego rzemieślnikiem od tych, którzy kształcili się u pracodawcy nienależącego do rzemiosła. Informacja o braku dyplomu zawodowego w przypadku młodocianych pracowników może oznaczać kilka różnych sytuacji: brak przystąpienia do egzaminu zawodowego lub egzaminu na tytuł czeladnika, przystąpienie do takiego egzaminu, ale bez sukcesu, ale także uzyskanie tytułu czeladnika, przy czym informacja ta nie została przekazana do systemu przez izbę rzemieślniczą organizującą egzamin. Aby uniknąć niejasności w analizie opieramy się więc wyłącznie na danych opisujących absolwentów, którzy nie posiadali statusu młodocianego pracownika podczas nauki w szkole. W przypadku tej grupy absolwentów mamy pewność, że informacje dotyczące uzyskiwania dyplomów zawodowych są pełne. Ponadto nie uwzględniamy absolwentów niebędących młodocianymi pracownikami, którzy uzyskali tytuł czeladnika (wśród absolwentów z 2021 r. było ich zaledwie 1%).

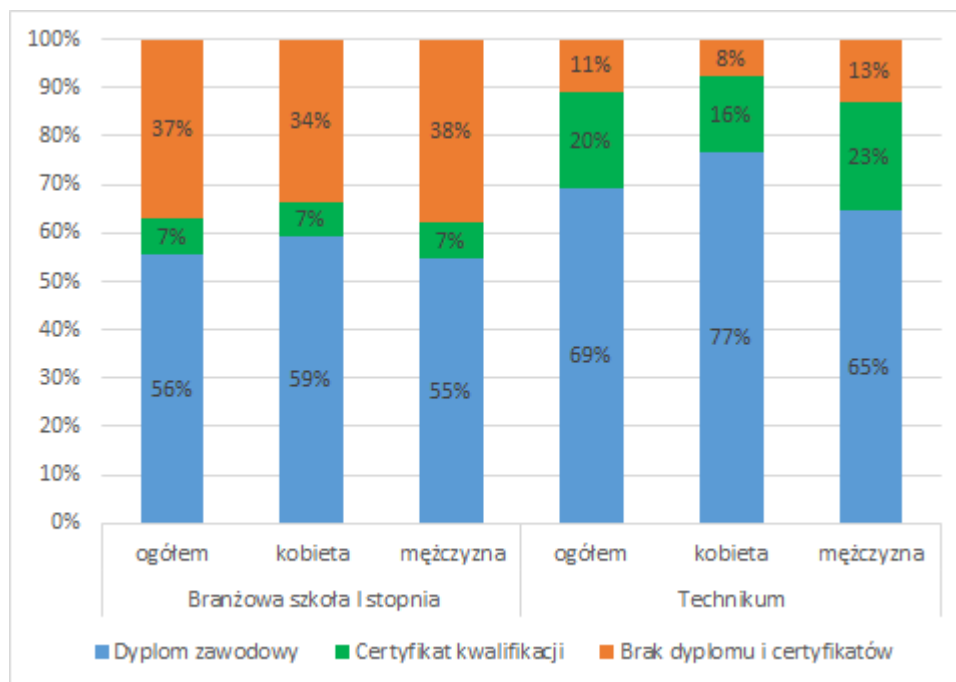
3.1. Zdobywanie dyplomów zawodowych w podziale na typ szkoły i płeć

Wśród absolwentów branżowych szkół I stopnia oraz techników z 2021 r. do marca 2023 r. ponad połowa zdobyła dyplom zawodowy. W przypadku branżowych szkół I stopnia pod koniec tego okresu dyplom posiadało 56% absolwentów, a wśród absolwentów technikum znacznie więcej, bo 69%. Absolwenci technikum częściej niż absolwenci branżowych szkół I stopnia uzyskiwali jedynie certyfikat(y) kwalifikacji zawodowej, ale bez dyplomu zawodowego (20% absolwentów technikum i 7% absolwentów BS I). Wynika to z faktu, że w zawodach nauczanych w technikum wyodrębniono większą liczbę kwalifikacji, które wymagają potwierdzenia zdanymi egzaminami zawodowymi. Jednocześnie wśród absolwentów BS I znacznie większy odsetek niż w przypadku absolwentów technikum nie uzyskał żadnego certyfikatu kwalifikacji zawodowej (37% wobec 11%).

Warto zauważyć, że przewaga kobiet nad mężczyznami pod względem częstości uzyskiwania dyplomów zawodowych wśród absolwentów technikum była wyraźniejsza niż wśród absolwentów

branżowych szkół I stopnia. Dyplom zawodowy zdobyło 77% kobiet i 65% mężczyzn w przypadku technikum (różnica 12 pp.) i 59% kobiet i 55% mężczyzn w przypadku BS I (różnica 4 pp.). Wśród absolwentów technikum udział osób, które uzyskały tylko certyfikat kwalifikacji bez dyplomu lub nie uzyskały żadnego certyfikatu był niższy niż wśród kobiet niż wśród mężczyzn odpowiednio o 7 pp. i 5 pp. W przypadku absolwentów BS I nie było różnic pomiędzy kobietami i mężczyznami pod względem udziału osób uzyskujących certyfikat kwalifikacji, ale bez dyplomu, natomiast odsetek kobiet, które nie zdobyły żadnego dokumentu potwierdzającego kwalifikację był niższy niż odsetek mężczyzn w takiej sytuacji.

Wykres 1. Uzyskiwanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie przez absolwentów z 2021 r. w podziale na typ szkoły i płeć.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

3.2. Dyplomy zawodowe a świadectwa dojrzałości wśród absolwentów techników

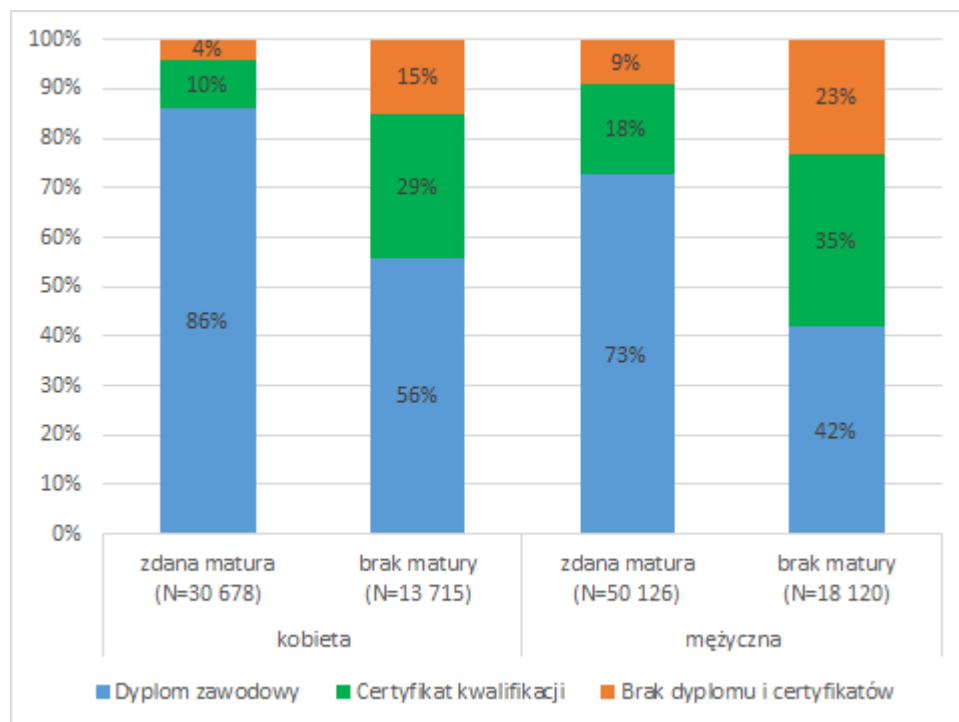
W rozdziale 2. tego raportu tematycznego zwróciliśmy uwagę na związek między poziomem umiejętności ucznia a szansą na zdanie egzaminu zawodowego. Dane dotyczące zdobywania dyplomów zawodowych oraz świadectw dojrzałości są kolejną przesłanką by twierdzić, że dyplomy zawodowe zdobywają zdolniejsi i bardziej zmotywowani uczniowie. Jednocześnie obala to dość powszechne przekonanie, że uczniowie, którzy przystępują do matury i zapewne planują dalszą edukację uznają egzaminy zawodowe za zbędne.

Wśród kobiet, które zdały egzamin maturalny aż 86% zdobyło również dyplom zawodowy, a tylko 4% nie uzyskało żadnego certyfikatu kwalifikacji zawodowej. Natomiast wśród absolwentek, które nie uzyskały świadectwa dojrzałości, dyplom zawodowy zdobyło 56% (o 30 pp. mniej niż wśród absolwentek ze zdaną maturą), a prawie co trzecia (29%) zdobyła certyfikat kwalifikacji, ale bez

dypłomu zawodowego, podczas gdy 15% nie uzyskało żadnego dokumentu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie.

Wśród mężczyzn udział uzyskujących dyplom zawodowy w grupie absolwentów z maturą oraz bez zdanej matury był niższy od analogicznych udziałów wśród kobiet (o 13-14 pp.). Około 73% mężczyzn, którzy otrzymali świadectwo dojrzałości, zdobyło również dyplom zawodowy, a 9% z nich nie zdało żadnego egzaminu zawodowego. Wśród absolwentów, którzy nie zdali matury, dyplom zawodowy otrzymała mniej niż połowa (42%), a prawie co czwarty (23%) nie zdał również żadnego egzaminu zawodowego.

Wykres 2. Uzyskiwanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie przez absolwentów techników z 2021 r. w podziale na płeć i fakt zdania egzaminu maturalnego

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r., w nawiasach liczba absolwentów

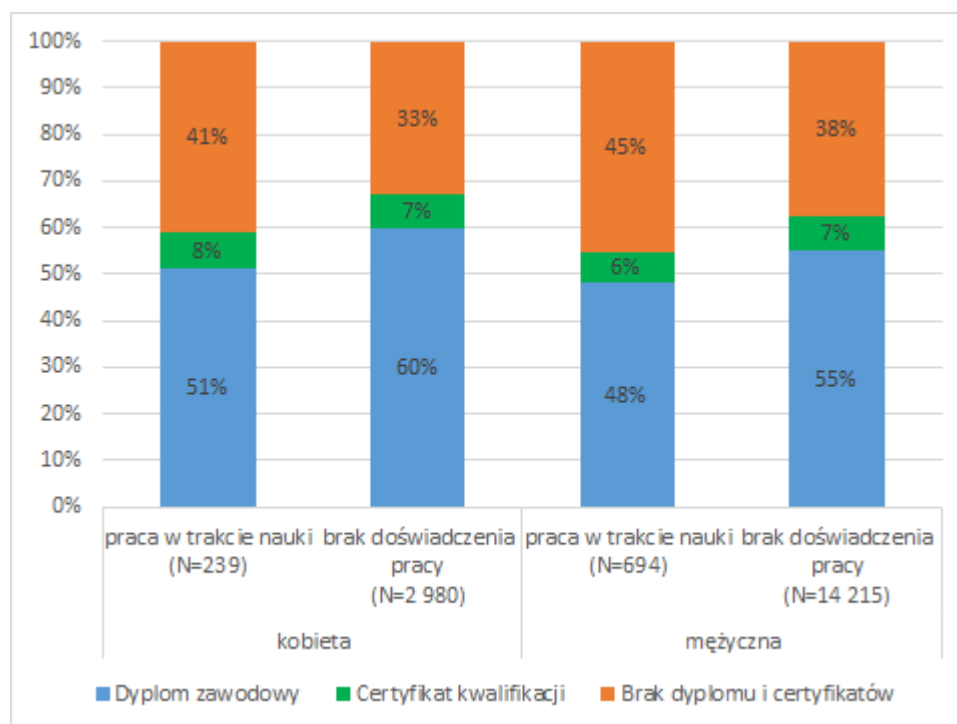
3.3. Doświadczenie pracy podczas nauki a zdobywanie dyplomów zawodowych

Podejmowanie pracy jeszcze w trakcie nauki szkolnej z jednej strony pomaga nabyć przydatne doświadczenie i praktyczne umiejętności. Może zatem ułatwić wejście na rynek pracy po ukończeniu szkoły. Z drugiej zaś strony może być na tyle angażujące, że negatywnie wpływa na naukę w szkole i przygotowanie do egzaminów. Przeanalizowaliśmy w związku z tym związek między podejmowaniem pracy przez uczniów a zdobywaniem przez nich dokumentów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie. W przypadku absolwentów branżowych szkół I stopnia około 6% z nich (7% kobiet i 6%

mężczyzn) pracowało w trakcie nauki na umowę o pracę lub było samozatrudnionych⁵. Wśród absolwentów techników odsetek ten był znacznie wyższy i wyniósł około 18% (19% wśród kobiet i 18% wśród mężczyzn). Uczniowie tych szkół mogli również wykonywać pracę nierejestrowaną lub w formie zleceń czy dzieł, jednak w danych z monitoringu karier takich sytuacji nie możemy zaobserwować.

Zarówno wśród kobiet jak i mężczyzn, którzy byli absolwentami BS I (przypomnijmy, że analizujemy tu tylko osoby, które nie były młodocianymi pracownikami) można zauważyć, że osoby, które podejmowały pracę jeszcze w trakcie nauki w szkole rzadziej uzyskiwały dyplom zawodowy niż osoby, które nie miały takiego doświadczenia. Około 51% absolwentek, które były zatrudnione podczas nauki zdobyło dyplom zawodowy, podczas gdy wśród absolwentek niepracujących w trakcie edukacji dyplom zdobyło 60% (o 9 pp. więcej). Absolwentki, które pracowały, dużo częściej nie uzyskiwały żadnych dokumentów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie (41%) niż absolwentki, które nie podjęły pracy w trakcie swojej nauki (33%). Wśród mężczyzn, którzy nie pracowali w trakcie nauki dyplom uzyskało 55%, a wśród tych, którzy mieli doświadczenie pracy – 48% i jednocześnie 45% z nich nie uzyskało certyfikatu kwalifikacji.

Wykres 3. Doświadczenie pracy w trakcie nauki a uzyskiwanie dyplomów zawodowych przez absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r.

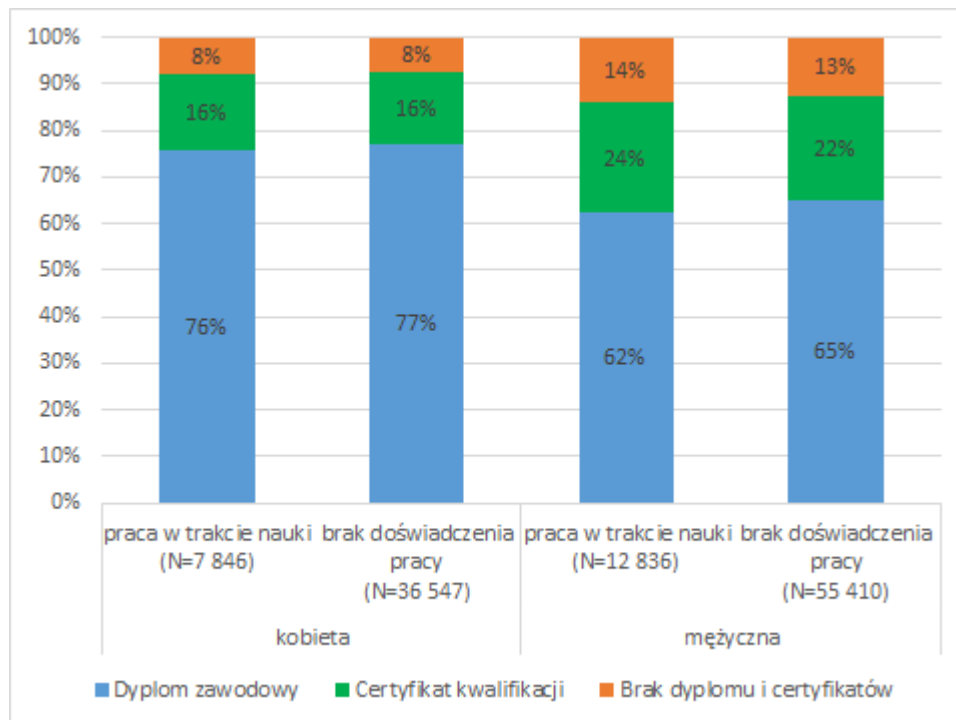

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r., w nawiasach liczba absolwentów

⁵ Tylko takie formy zatrudnienia można zaobserwować w danych ZUS dla osób, które się uczy i nie ukończyły 26 r.ż.

W przypadku absolwentów techników, którzy według danych rejestrowych o wiele częściej podejmowali pracę na umowę o pracę lub byli samozatrudnieni podczas nauki w szkole, nie ma aż tak dużych różnic pod względem odsetka uzyskujących dyplom pomiędzy osobami pracującymi i niepracującymi w trakcie swojej edukacji. Wśród kobiet ta różnica jest znikoma i nie przekracza 1 pp. Wśród mężczyzn około 62% pracujących w trakcie nauki zdobywało dyplom zawodowy, a wśród niepracujących było to 65% (o 3 pp. więcej). Pracujący w trakcie nauki nieco częściej uzyskiwali certyfikat, ale bez dyplomu (różnica 2 pp.) oraz nieco częściej nie zdobywali żadnego certyfikatu kwalifikacji zawodowej (różnica 1 pp.).

Wykres 4. Doświadczenie pracy w trakcie nauki a uzyskiwanie dyplomów zawodowych przez absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r., w nawiasach liczba absolwentów

Niestety, na podstawie obecnie pozyskiwanych danych nie możemy stwierdzić, czy osoby pracujące w czasie swojego kształcenia w branżowej szkole I stopnia lub technikum przystępowały do egzaminów rzadziej⁶, czy też przystępowały, ale rzadziej uzyskiwały pozytywne wyniki. W pierwszym przypadku mogłoby to oznaczać, że uczniowie nabywając doświadczenie zawodowe uznają, że nie poprawią już bardziej swojej sytuacji na rynku pracy w wyniku otrzymania dyplomu zawodowego. W szczególności jeśli podejmują pracę niezwiązaną z zawodem, którego uczą się w szkole, którą chcieliby potem kontynuować, ich motywacja może zmaleć. W drugim przypadku natomiast mogłoby się okazać, że łączenie pracy i nauki w szkole ponadpodstawowej jest na tyle obciążające, że uczniom trudno znaleźć czas na przygotowanie się do egzaminów i nie są przez to w stanie uzyskać pozytywnych wyników. Jak

⁶ Osoby objęte analizą nie miały jeszcze obowiązku przystępowania do egzaminów zawodowych.

pokażemy w dalszych częściach naszej analizy, doświadczenie pracy w trakcie nauki w szkole rzeczywiście pomaga na początku kariery zawodowej, ale ten pozytywny efekt maleje z czasem.

3.4. Zróżnicowanie uzyskiwania dyplomów zawodowych między zawodami szkolnymi

Zróżnicowanie uzyskiwania dyplomów zawodowych jest bardzo wyraźne wśród absolwentów różnych zawodów. W branżowych szkołach I stopnia, wśród absolwentów, którzy nie byli młodocianymi pracownikami, zawodami o bardzo niskim odsetku absolwentów uzyskujących dyplom zawodowy w 2021 r. były kierowca mechanik (12%) i krawiec (18%). Liczba absolwentów zawodu kierowca mechanik była dość wysoka (ponad 800 osób), tymczasem w zawodzie krawiec wykształciło się ich niespełna 60. Zawodami o bardzo wysokim odsetku osób zdobywających dyplom zawodowy, przekraczającym 90% były z kolei: mechanik motocyklowy (93%), operator maszyn leśnych (96%) i dekarz (100%). Są to jednak zawody o niewielkiej w skali kraju liczbie absolwentów, nie przekraczającej 50 osób. Wśród 10 zawodów o największej liczbie absolwentów BS I niebędących młodocianymi pracownikami, odsetek uzyskujących dyplom zawodowy wahał się od 12% (kierowca mechanik) do 83% (cukiernik). Tabela poniżej przedstawia cztery grupy zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia wyodrębnione ze względu na odsetek absolwentów uzyskujących dyplom zawodowy: od 0% do 25% absolwentów uzyskujących dyplom w danym zawodzie, 26-50%, 51-75% i 76-100%. Zdecydowana większość zawodów szkolnych nauczanych w BS I znajduje się w trzeciej z tych kategorii.

Tabela 1. Zawody nauczane w branżowych szkołach I stopnia pod względem udziału osób uzyskujących dyplom zawodowy wśród absolwentów niebędących młodocianymi pracownikami z 2021 r. (w kolejności od najmniejszego udziału zdobywających dyplom)

0-25%	26-50%	51-75%	76%-100%
Kierowca mechanik Krawiec	Ogrodnik Monter kadłubów jednostek pływających Elektromechanik Elektryk Operator maszyn i urządzeń przemysłu spożywczego Magazynier-logistyk Mechanik automatyki przemysłowej i urządzeń precyzyjnych Piekarz Introligator Tapicer	Lakiernik Stolarz Blacharz samochodowy Mechatronik Murarz-tylnik Mechanik-operator maszyn do produkcji drzewnej Operator obrabiarek skrawających Fryzjer Kucharz Monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie Mechanik-monter maszyn i urządzeń	Pracownik pomocniczy obsługi hotelowej Górnik eksploatacji podziemnej Cukiernik Monter konstrukcji budowlanych Mechanik motocyklowy Operator maszyn leśnych

	Fotograf Drukarz	Mechanik pojazdów samochodowych Rolnik Elektromechanik pojazdów samochodowych Elektronik Sprzedawca Monter sieci i instalacji sanitarnych Mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych Ślusarz	Dekarz
--	---------------------	---	--------

Źródło: Opracowanie własne

Istnieją zawody nauczane w technikach, w których w 2021 r. nie było ani jednego absolwenta posiadającego dyplom zawodowy. Były to najczęściej zawody o niewielkiej liczbie absolwentów w skali całego kraju, w tym zawody eksperymentalne⁷ (por. Tabela 2). Pierwszym zawodem, w którym odsetek zdobywających dyplom był bardzo niski, ale większy od zera był technik dróg kolejowych i obiektów inżynierskich (dyplom uzyskało 23% absolwentów). Zawodami, w których ponad 90% absolwentów zdobyło dyplom były: technik ortopeda (92%), technik pszczelarz (95%), technik urządzeń dźwigowych (95%) i technik renowacji elementów architektury (97%). Są to jednak zawody rzadko nauczane w technikach w Polsce, w których kształciła się niewielka liczba absolwentów z 2021 r. W zawodach technik pszczelarz i technik urządzeń dźwigowych było ich około 20, w dwóch pozostałych zawodach liczba absolwentów wyniosła 100-150 osób. Wśród 10 zawodów o największej liczbie absolwentów udział osób uzyskujących dyplom zawodowy wahał się od 51% (technik informatyk) do 85% (technik hotelarstwa).

Podobnie, jak w przypadku zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia, większość zawodów nauczanych w technikach znalazło się w trzeciej ćwiartce, tzn. dyplom uzyskało w nich od 51% do 75% absolwentów. Liczba zawodów, których absolwenci częściej zdobywają dyplomy (od 76% do około 100% z nich) nie jest tak duża, ale znalazły się wśród nich 23 zawody, w tym zawody spośród dziesięciu najpopularniejszych w technikach (technik hotelarstwa, technik logistyki, technik żywienia i usług gastronomicznych oraz technik ekonomista).

⁷ Nie podajemy wyników dla zawodów liczących mniej niż 10 absolwentów.

Tabela 2. Zawody nauczone w technicach pod względem udziału absolwentów z 2021 r. uzyskujących dyplom zawodowy (w kolejności od najmniejszego udziału zdobywających dyplom)

0-25%	26-50%	51-75%	76%-100%
<p>Technik usług kelnerskich</p> <p>Technik reklamy</p> <p>Technik organizacji turystyki</p> <p>Eksperymentalny - Technik aranżacji wnętrz</p> <p>Eksperymentalny - Technik mechatronik pojazdów samochodowych</p> <p>Eksperymentalny - Technik stylisty</p> <p>Technik turystyki na obszarach wiejskich</p> <p>Technik budowy i strojenia fortepianów i pianin</p> <p>Eksperymentalny - Technik obsługi pasażerów w przewozach lotniczych, morskich i lądowych</p> <p>Technik mechanizacji rolnictwa</p> <p>Technik dróg kolejowych i obiektów inżynierskich</p>	<p>Technik budownictwa wodnego</p> <p>Technik wiertnik</p> <p>Technik hutnik</p> <p>Technik procesów drukowania</p> <p>Technik szerokopasmowej komunikacji elektronicznej</p> <p>Technik turystyki wiejskiej</p> <p>Technik prac biurowych</p> <p>Technik transportu kolejowego</p> <p>Technik elektryk</p>	<p>Technik informatyk</p> <p>Technik ogrodnik</p> <p>Technik robót wykończeniowych w budownictwie</p> <p>Technik inżynierii środowiska i melioracji</p> <p>Technik nawigator morski</p> <p>Technik awionik</p> <p>Technik gazownictwa</p> <p>Technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej</p> <p>Technik fotografii i multimediiów</p> <p>Technik mechanik lotniczy</p> <p>Technik ochrony środowiska</p> <p>Technik eksploatacji portów i terminali</p> <p>Technik technologii drewna</p> <p>Technik telekomunikacji</p> <p>Technik energetyk</p> <p>Technik mechanik</p> <p>Technik budowy jednostek pływających</p> <p>Technik elektronik</p> <p>Technik przetwórstwa mleczarskiego</p> <p>Technik rolnik</p> <p>Technik agrobiznesu</p> <p>Technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki</p> <p>Kelner</p> <p>Technik księgarstwa</p> <p>Technik inżynierii sanitarnej</p>	<p>Technik żeglugi śródlądowej</p> <p>Technik ekonomista</p> <p>Technik analityk</p> <p>Technik żywienia i usług gastronomicznych</p> <p>Technik spedytor</p> <p>Technik budowy dróg</p> <p>Technik logistyk</p> <p>Technik grafiki i poligrafii cyfrowej</p> <p>Technik technologii żywności</p> <p>Technik obsługi turystycznej</p> <p>Technik organizacji reklamy</p> <p>Technik hodowca koni</p> <p>Technik weterynarii</p> <p>Technik hotelarstwa</p> <p>Technik automatyk sterowania ruchem kolejowym</p> <p>Technik mechanik okrętowy</p> <p>Technik chłodnictwa i klimatyzacji</p> <p>Technik masażysta</p> <p>Technik elektroenergetyk transportu szynowego</p> <p>Technik ortopeda</p> <p>Technik pszczelarz</p> <p>Technik urządzeń dźwigowych</p> <p>Technik renowacji elementów architektury</p>

		<p>Technik lotniskowych służb operacyjnych</p> <p>Technik górnictwa podziemnego</p> <p>Technik mechatronik</p> <p>Technik ceramik</p> <p>Technik przemysłu mody</p> <p>Technik budownictwa</p> <p>Technik pojazdów samochodowych</p> <p>Technik geodeta</p> <p>Technik technologii chemicznej</p> <p>Technik usług fryzjerskich</p> <p>Technik geolog</p> <p>Technik papiernictwa</p> <p>Technik architektury krajobrazu</p> <p>Technik realizacji nagrań i nagłośnień</p> <p>Technik teleinformatyk</p> <p>Technik leśnik</p> <p>Technik automatyk</p> <p>Technik handlowiec</p> <p>Technik optyk</p>	
--	--	--	--

źródło: Opracowanie własne

4. Uzyskiwanie dyplomu zawodowego a status edukacyjno-zawodowy po ukończeniu szkoły

W tym rozdziale przyjrzymy się, czy i w jaki sposób różni się sytuacja edukacyjna i zawodowa absolwentów, którzy zdobyli dyplom, uzyskali tylko certyfikat kwalifikacji zawodowej (bez dyplomu) oraz tych, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego i nie uzyskali tym samym ani dyplomu, ani certyfikatów kwalifikacji. Przeanalizujemy sytuację absolwentów z 2021 r. w grudniu 2021 r. (6 miesięcy od ukończenia nauki) i w grudniu 2022 r. (18 miesięcy od ukończenia nauki)⁸. Pod uwagę bierzemy cztery możliwe sytuacje edukacyjno-zawodowe, w których mogli się znaleźć absolwenci:

- tylko nauka,
- nauka i praca (praca wyłącznie na umowę o pracę lub samozatrudnienie),
- tylko praca (praca we wszystkich formach, rejestrowana w ZUS),
- brak nauki i brak pracy (informacja w ZUS potwierdzająca brak pracy lub brak informacji w ZUS o sytuacji zawodowej).

Analizujemy także długość okresu, w którym absolwenci pozostawali jako osoby bezrobotne lub nie uczyli się i nie pracowali.

Tak samo jak w raporcie krajowym z monitoringu, bazujemy przede wszystkim na informacjach z ZUS. W związku z tym nie możemy zidentyfikować sytuacji, w której absolwent kontynuujący naukę pracuje na umowę cywilno-prawną, a także osób, które pracują i są ubezpieczone w innych systemach ubezpieczeń (np. KRUS) lub pracujących za granicą i bez umowy. Dlatego możliwe jest, że odsetek absolwentów wykonujących pracę jest w naszych danych zaniżony w stosunku do rzeczywistości, a odsetek osób, które nie uczą się i nie pracują zawyżony.

4.1. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów branżowych szkół I stopnia

Absolwenci branżowych szkół I stopnia, którzy nie zdali egzaminu zawodowego i nie zdobyli żadnego dokumentu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe wyróżniają się tym, że częściej nie uczą się ani nie pracują (w formie rejestrowanej w ZUS). Po 6 miesiącach od ukończenia szkoły nie uczyło się ani nie pracowało aż 43% tych absolwentów, a rok później ich odsetek zmniejszył się tylko nieznacznie, do 41%. Absolwenci, którzy zdobyli dyplom, lub uzyskali certyfikat kwalifikacji bez dyplomu zawodowego, wypadli nieco lepiej. W grudniu 2021 r. około 36% z nich nie uczyło się ani nie pracowało, rok później (w grudniu 2022 r.) udział tej grupy absolwentów zmalał do 31%.

Zarówno wśród absolwentów, którzy zdobyli dyplom zawodowy jak i wśród tych, którzy nie zdali egzaminu zawodowego co trzeci w grudniu 2021 r. pracował nie kontynuując jednocześnie nauki. Z kolei wśród absolwentów, którzy uzyskali certyfikat kwalifikacji, ale nie odebrali dyplomu

⁸ W raporcie krajowym z monitoringu karier absolwentów przedstawiamy statystyki w tych właśnie miesiącach. Zainteresowanych czytelników, którzy chcieliby dokonać porównań do innych grup absolwentów (np. wg płci lub zawodów) odsyłamy zatem do raportu krajowego.

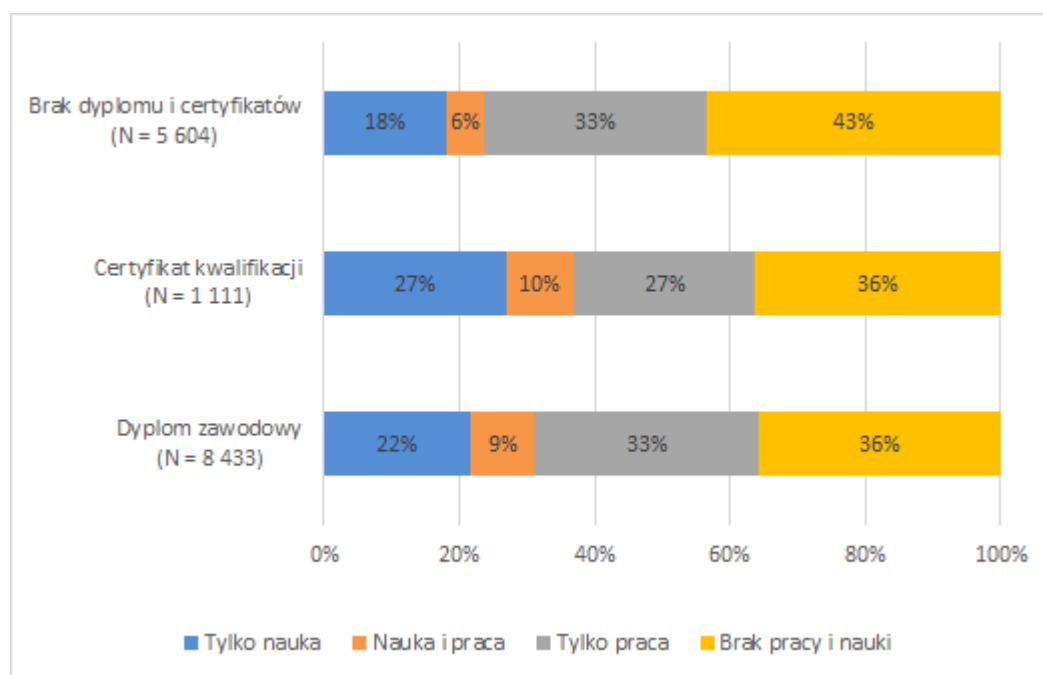
zawodowego, dość duża grupa kontynuowała naukę (27%) oraz łączyła ją z pracą (10%), a wyłącznie pracowało około 27% z nich.

Rok później, w grudniu 2022 r. odsetek osób, które wyłącznie pracowały był najwyższy wśród absolwentów z dyplomem zawodowym (43%), nieco niższy wśród absolwentów bez dyplomu i certyfikatów (40%), a najniższy wśród absolwentów, którzy uzyskali certyfikat, ale nie odebrali dyplomu zawodowego (39%). Jednocześnie, to oni nadal w największym stopniu kontynuowali naukę, również łącząc ją z pracą.

Na podstawie przedstawionych statystyk możemy wnioskować, że absolwenci BS I, którzy nie zdobyli dyplomu zawodowego równie często podejmują pracę rejestrowaną w ZUS nie kontynuując nauki, co absolwenci, którzy dyplom zdobyli. Jednak mniejszy ich odsetek łączy pracę z nauką niż w pozostałych grupach, sumarycznie więc odsetek absolwentów bez dyplomu, którzy pracują (również łącząc pracę z nauką) jest nieco niższy niż wśród absolwentów z dyplomem. Różnice wynoszą 3 pp. w grudniu 2021 r. i 6 pp. w grudniu 2022 r.

Uwagę zwraca wyższy odsetek osób niepracujących i nieuczących się wśród osób bez dyplomu i certyfikatów w porównaniu do pozostałych absolwentów BS I⁹. Bardzo niepokojące jest także to, że ten wysoki odsetek utrzymuje się nawet po 18 miesiącach od momentu ukończenia szkoły. Wśród mężczyzn bez dyplomu udział osób w tej sytuacji nieznacznie spada (z 43% do 39%), ale wśród kobiet, które nie zdobyły dyplomu zawodowego rośnie (z 45% do 47%).

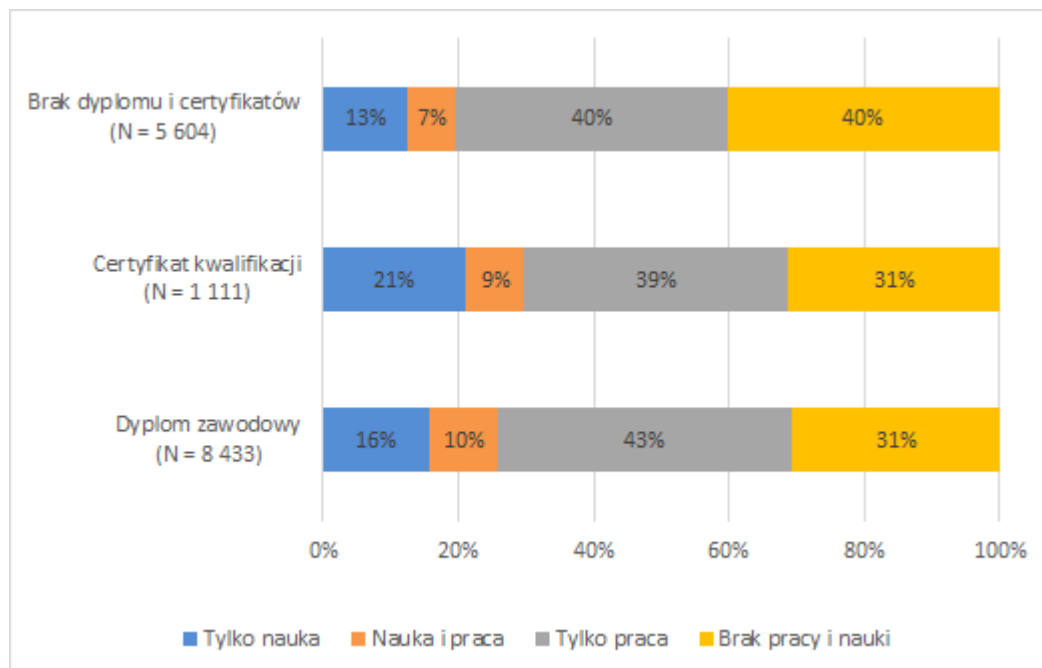
Wykres 5. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r. w grudniu 2021 r. w podziale ze względu na uzyskanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

⁹ Może to jednak wynikać również z faktu, że absolwenci bez dyplomów częściej podejmują pracę nierejestrowaną, w związku z czym nie jest ona odnotowana w ZUS.

Wykres 6. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r. w grudniu 2022 r. w podziale ze względu na uzyskanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

4.2. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów techników

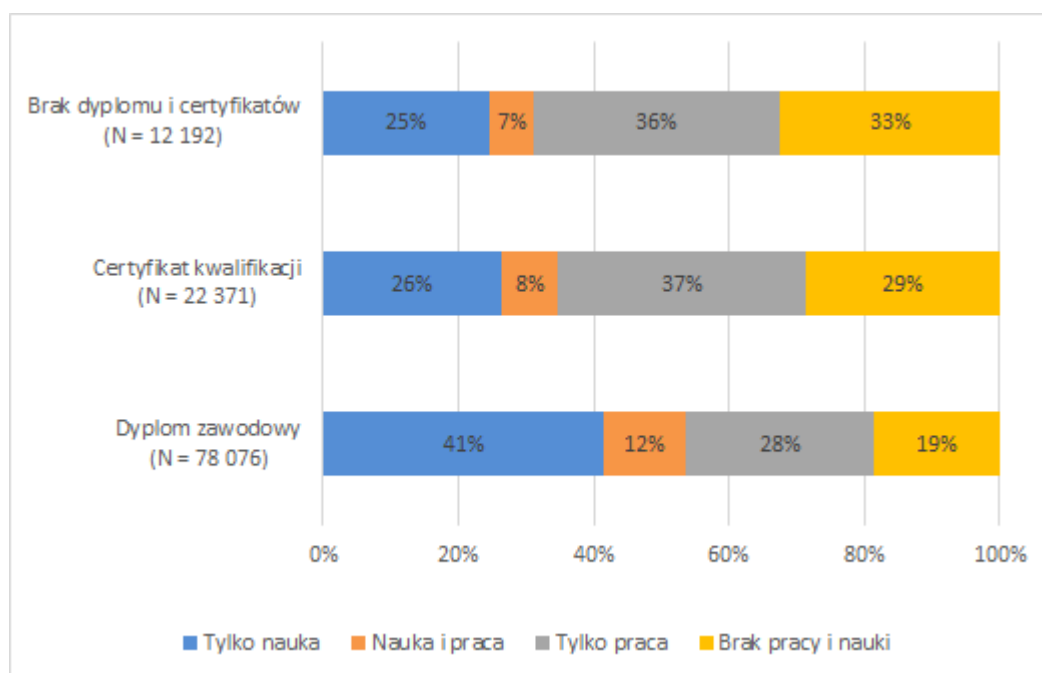
Sytuacja edukacyjno-zawodowa absolwentów techników, którzy zdobyli dyplom zawodowy, różni się bardzo od sytuacji absolwentów, którzy uzyskali certyfikat kwalifikacji, ale bez dyplomu oraz tych, którzy nie zdobyli żadnego certyfikatu. Z kolei te dwie ostatnie grupy absolwentów nie różnią się od siebie znacząco pod względem udziału osób o poszczególnych statusach edukacyjno-zawodowych.

Absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy, przede wszystkim kontynuują naukę. Po 6 miesiącach od ukończenia szkoły, aż 41% absolwentów posiadających dyplom wyłącznie się uczyło, a 12% łączyło naukę z pracą (łącznie 53% uczyło się). Rok później, w grudniu 2022 r., 38% spośród takich absolwentów uczyło się nie pracując, a 20% uczyło się i pracowało (łącznie 58%). Wśród absolwentów bez dyplomu i certyfikatów oraz wśród tych, którzy uzyskali co najmniej jeden certyfikat, ale nie zdobyli dyplomu, naukę bez podejmowania pracy kontynuował co czwarty, a kolejne 7-8% w grudniu 2021 r. i 12-14% w grudniu 2022 r. jednocześnie uczyło się i pracowało (łącznie 32-34% w grudniu 2021 r. i 35-38% w grudniu 2022 r.).

Ponieważ dominującym statusem wśród absolwentów z dyplomem była nauka – w tym również łączenie jej z pracą – to absolwenci ci rzadziej niż inne grupy wyłącznie pracowali. W grudniu 2021 r., a także w grudniu 2022 r. pracowało, nie kontynuując jednocześnie nauki 28% absolwentów posiadających dyplom zawodowy. Wśród absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego oraz tych, którzy uzyskali tylko część certyfikatów pracowało (nie ucząc się) odpowiednio 36% i 37% w grudniu 2021 r. i 39% oraz 40% rok później.

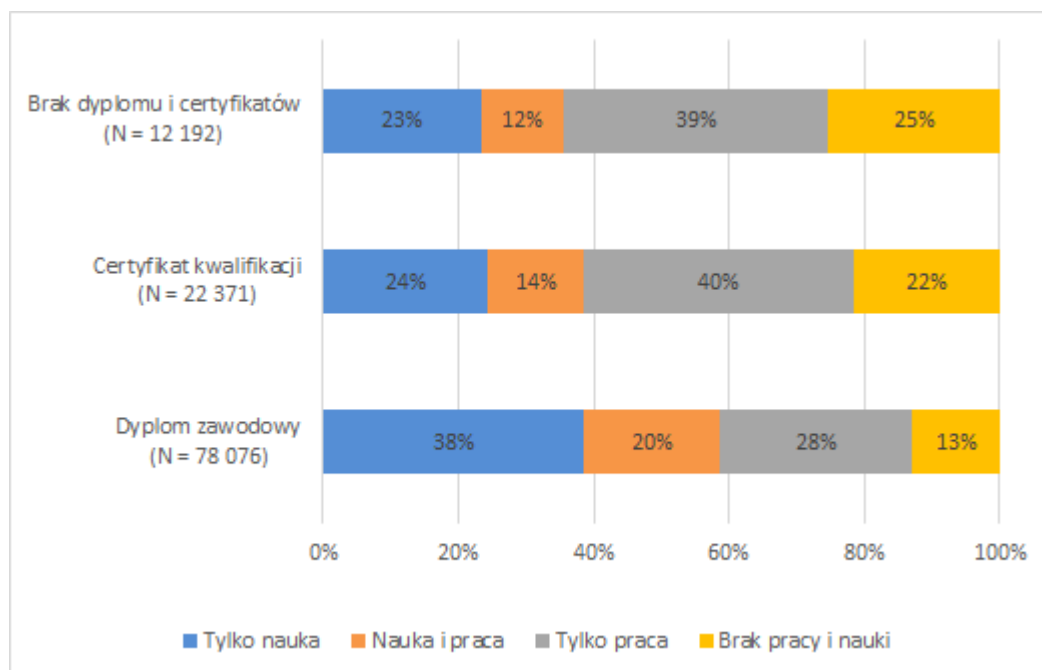
Okolo 33% absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego i 29% z tych, którzy zdali przynajmniej część egzaminów (ale nie zdobyli dyplomu) nie uczyło się ani nie pracowało w grudniu 2021 r. Rok później udziały te zmalały odpowiednio do 25% i 22%. Z kolei wśród absolwentów z dyplomem zawodowym nie pracowało ani nie uczyło się w grudniu 2021 r. (6 miesięcy od ukończenia szkoły) już tylko 19%, a rok później 13%. Nie odnotowano przy tym wyraźnych różnic pomiędzy kobietami a mężczyznami.

Wykres 7. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów techników z 2021 r. w grudniu 2021 r. w podziale ze względu na uzyskanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

Wykres 8. Status edukacyjno-zawodowy absolwentów techników z 2021 r. w grudniu 2022 r. w podziale ze względu na uzyskanie dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

Jak wynika z danych dotyczących absolwentów branżowych szkół I stopnia oraz techników, posiadanie dyplomu zawodowego wiąże się z mniejszym prawdopodobieństwem pozostawania poza nauką i bez pracy po 6 i po 18 miesiącach od ukończenia szkoły. Trzeba jednak zaznaczyć, że również część absolwentów z dyplomem znajduje się w takiej sytuacji. Porównanie udziału absolwentów, którzy nie uczą się i nie pracują w grudniu 2021 r. i grudniu 2022 r. wskazuje, że wśród absolwentów z dyplomem ta sytuacja się poprawia. Analiza tylko w tych dwóch punktach czasu nie daje nam jednak pełnego obrazu. W kolejnych częściach tego rozdziału przeanalizujemy, czy średni czas bezrobocia rejestrowanego lub brak aktywności edukacyjnej i zawodowej różni się pomiędzy grupami absolwentów posiadających dyplom zawodowy i nie posiadających tego dokumentu. Skupimy się na okresie od września 2021 r., czyli tuż po ukończeniu szkoły, do marca 2023 r., a więc do końca okresu objętego monitoringiem.

4.3. Bezrobocie rejestrowane

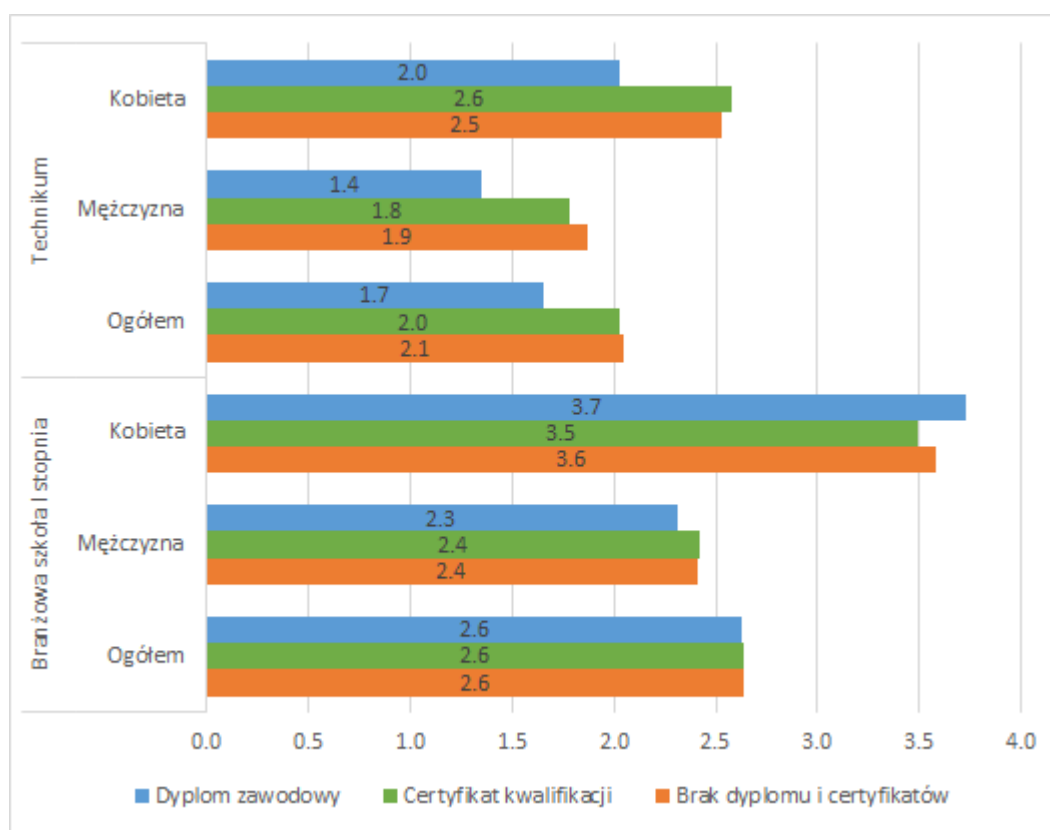
Wyniki raportu krajowego z monitoringu karier wskazują, że od września roku ukończenia szkoły w urzędzie pracy jako osoby bezrobotne rejestruje się 15-17% absolwentów branżowych szkół I stopnia (którzy nie byli młodocianymi pracownikami) i około 13% absolwentów techników. Z czasem odsetki bezrobotnych powoli spadają.

W przypadku absolwentów branżowych szkół I stopnia ogółem średni czas pozostawania jako osoba bezrobotna nie różni się między absolwentami posiadającymi dyplom, posiadającymi certyfikat kwalifikacji bez dyplomu i nie posiadający żadnego z tych dokumentów. Absolwenci są przeciętnie zarejestrowani jako bezrobotni przez 2,6 miesiąca w okresie od września 2021 r. do marca 2023 r. Widoczne są jednak różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami. Po pierwsze, kobiety dłużej niż mężczyźni pozostają zarejestrowane w urzędzie pracy jako bezrobotne (średnio o około miesiąc).

Po drugie, absolwentki, które zdobyły dyplom, są zarejestrowane nawet nieco dłużej niż absolwentki, które nie zdały egzaminu zawodowego (3,7 w porównaniu do 3,6 miesiąca), choć ta różnica nie jest bardzo znacząca. Wśród mężczyzn, ci absolwenci, którzy zdobyli dyplom, pozostawali jako bezrobotni nieco krócej niż absolwenci bez zdanego egzaminu (2,3 w porównaniu do 2,4 miesiąca).

Absolwenci techników byli zarejestrowani jako bezrobotni średnio przez krótszy okres niż absolwenci BS I. Podobnie, jak wśród absolwentów BS I, to kobiety miały przeciętnie dłuższy okres bezrobocia niż mężczyźni. W przeciwieństwie do absolwentów BS I, wśród absolwentów techników wyraźniej jednak widać różnice w czasie pozostawania w bezrobociu pomiędzy absolwentami z dyplomem zawodowym lub bez niego. Absolwenci, którzy zdobyli dyplom, byli zarejestrowani jako bezrobotni średnio przez 1,7 miesiąca (mężczyźni 1,4 miesiąca, a kobiety 2 miesiące), podczas gdy absolwenci, którzy nie zdobyli żadnego certyfikatu kwalifikacji byli bezrobotni średnio przez 2,1 miesiąca (mężczyźni 1,9 miesiąca, a kobiety 2,5 miesiąca)

Wykres 9. Średni czas w miesiącach pozostawania jako osoba bezrobotna w zależności od posiadania dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, w podziale na typ szkoły i płeć.

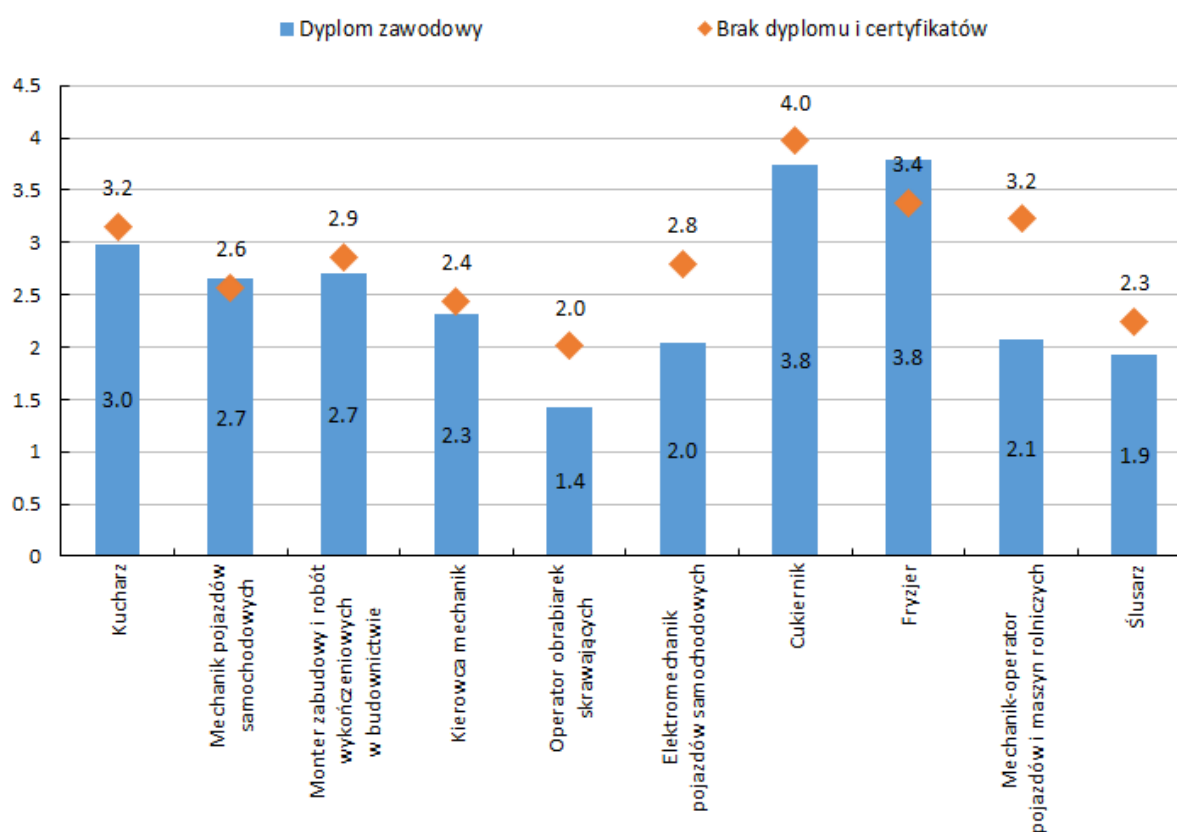

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

Sytuacja absolwentów poszczególnych zawodów może być odmienna. Osoby, które zdobyły dyplom zawodowy, powinny mieć nieco łatwiejszy start na rynku pracy, jednak nie zawsze znajdują pracę szybko i nie zawsze w zawodzie, w którym się wykształciły. Po przeanalizowaniu ogólnej sytuacji absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników pod względem czasu bezrobocia przyjrzymy się teraz, jak kształtuje się ona wśród absolwentów tych zawodów, w których kształci się największa liczba młodzieży w całym kraju.

Wśród absolwentów ośmiu z dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia (z wyłączeniem szkół kształcących młodocianych pracowników) jako bezrobotni krócej pozostawali ci, którzy zdobyli dyplom zawodowy – w porównaniu do absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego. Odwrotnie było w przypadku absolwentów zawodu mechanik pojazdów samochodowych i fryzjer. Różnica między absolwentami zawodu mechanik pojazdów samochodowych, którzy zdobyli dyplom i tymi, którzy nie uzyskali nawet certyfikatu kwalifikacji nie była jednak znacząca. Nieco większa różnica dotyczyła absolwentów (a właściwie absolwentek, bo jest to zawód, w którym kształcą się głównie kobiety), którzy wykształcili się w zawodzie fryzjer – absolwenci posiadający dyplom zawodowy byli zarejestrowani jako bezrobotni prawie o pół miesiąca dłużej niż absolwenci, którzy nie zdali egzaminu zawodowego.

Wykres 10. Średni czas w miesiącach pozostawania jako osoba bezrobotna w zależności od posiadania lub braku dyplomu zawodowego wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia

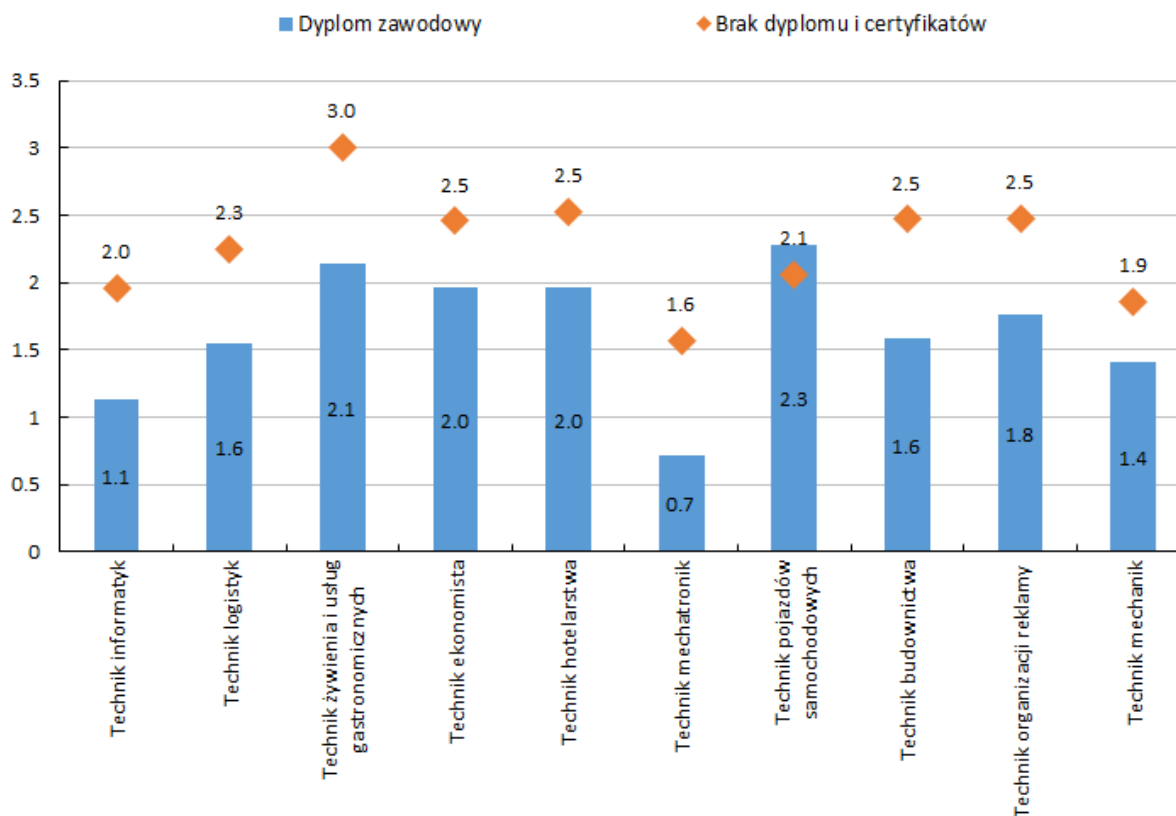

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (od lewej zawody o największej liczbie absolwentów)

Wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w technikumach, w jednym (technik pojazdów samochodowych) absolwenci, którzy uzyskali dyplom byli zarejestrowani w urzędzie pracy jako osoby bezrobotne nieco dłużej niż absolwenci, którzy nie uzyskali żadnego certyfikatu kwalifikacji. W pozostałych dziewięciu zawodach, w korzystniejszej sytuacji byli absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy. Różnice te były wyraźnie większe niż te odnotowane w przypadku zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia – w zawodach takich, jak technik informatyk czy technik

mechatronik, osoby posiadające dyplom były zarejestrowane jako bezrobotne średnio około dwukrotnie krócej niż ich rówieśnicy, którzy nie zdali egzaminów zawodowych.

Wykres 11. Średni czas w miesiącach pozostawania jako osoba bezrobotna w zależności od posiadania lub braku dyplomu zawodowego wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w technikach

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (od lewej zawody o największej liczbie absolwentów)

Wbrew pozorom, fakt rejestracji w urzędzie pracy jako osoba bezrobotna i czas pozostawania w nim nie musi być oznaką bardzo negatywnej sytuacji absolwenta. Rejestracja w urzędzie pracy oznaczać może bardziej aktywną postawę dotyczącą poszukiwania zatrudnienia. Absolwenci zarejestrowani jako bezrobotni mogą także korzystać ze staży z urzędu pracy. Taka forma „zatrudnienia” młodych absolwentów jest często praktykowana przez pracodawców, choć niestety po zakończonym stażu nie zawsze proponują oni stażystom zatrudnienie na umowę o pracę. Jednak bardziej alarmujące są statystyki dotyczące pozostawania absolwentów bez pracy i poza edukacją, czego dotyczy kolejna część tego rozdziału.

4.4. Brak aktywności edukacyjnej i zawodowej

Osoby, które nie pracują ani się nie uczą, należą do kategorii NEET (ang. *not in employment, education or training*). W tej grupie znajdują się zarówno bezrobotni (osoby, które nie pracują i aktywnie poszukują zatrudnienia lub są zarejestrowane jako bezrobotne w urzędzie pracy), jak i osoby, które nie są aktywne zawodowo i jednocześnie nie podnoszą swoich kwalifikacji poprzez naukę. Stanowią one

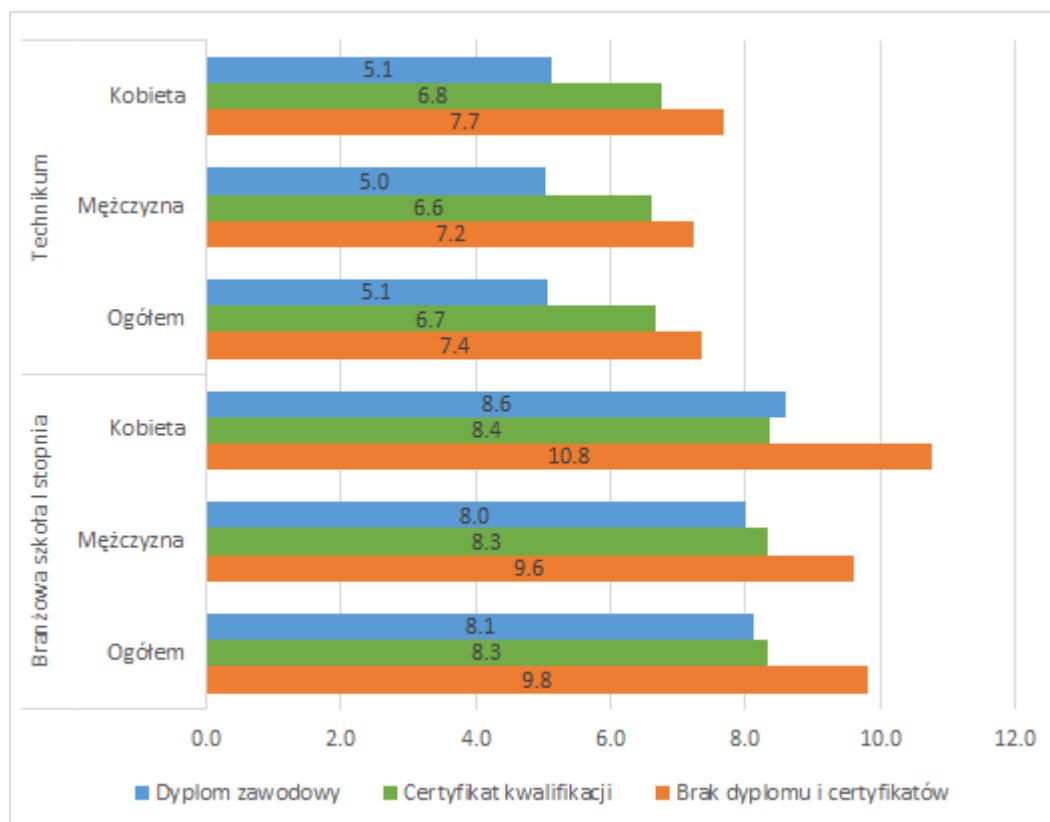
szczególnie narażoną na wykluczenie społeczne grupę, wymagającą systemowego wsparcia. W związku z brakiem danych z innych systemów ubezpieczeń społecznych, w przypadku naszych analiz do tej kategorii zaliczeni zostają także m.in. absolwenci zatrudnieni w rolnictwie i ubezpieczeni w KRUS. Wśród osób klasyfikowanych w ramach systemu monitoringu jako pozostające bez pracy i poza nauką zaliczają się także absolwenci zatrudnieni za granicą, a także podejmujący pracę bez umowy. Ta ostatnia grupa również należy do grup szczególnie narażonych na trudniejszą sytuację w przypadku kryzysów oraz może odczuwać negatywne skutki braku ubezpieczenia.

Mimo ograniczeń danych, we wcześniejszych częściach pokazaliśmy, że posiadanie dyplomu ma wpływ na udział absolwentów, którzy według danych rejestrowych nie pracują ani się nie uczą. Odsetki absolwentów, których dotyczy ta sytuacja są znaczne, zwłaszcza wśród absolwentów branżowych szkół I stopnia. Ważną informacją jest, jak długo absolwenci pozostają w takiej, potencjalnie niekorzystnej dla siebie, sytuacji. W tym celu obliczyliśmy średnią liczbę miesięcy, podczas których absolwenci ani nie pracowali, ani się nie uczyli, w okresie do września 2021 r. do marca 2023 r. (tj. 19 miesięcy).

Absolwenci branżowych szkół I stopnia, którzy nie zdali egzaminu zawodowego, pozostawali poza nauką i pracą w analizowanym okresie średnio przez 9,8 miesiąca. Ci, którzy zdali egzamin, ale nie otrzymali dyplomu zawodowego pozostawali w tej sytuacji średnio przez 8,3 miesiąca, a absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy przez 8,1 miesiąca. Sytuacja kobiet była przy tym gorsza niż sytuacja mężczyzn. Kobiety, które nie zdobyły żadnych dokumentów potwierdzających kwalifikację w zawodzie nie uczyły się i nie pracowały średnio przez 10,8 miesiąca (o ponad miesiąc dłużej niż mężczyźni). Długość okresu braku aktywności edukacyjnej i zawodowej wśród kobiet, które uzyskały certyfikat, ale bez dyplomu była zbliżona do długości tego okresu wśród mężczyzn. Nieco paradoksalnie, kobiety, które zdobyły dyplom zawodowy, nie pracowały i nie uczyły się przez dłuższy czas nie tylko niż mężczyźni posiadający dyplom, ale także niż kobiety posiadające certyfikaty bez dyplomu zawodowego. Wynik ten jest spójny z wynikiem dotyczącym średniego czasu bezrobocia dla tej grupy kobiet (które pozostawały bezrobotne dłużej niż ich odpowiedniczki z samym certyfikatem kwalifikacji zawodowej).

Okres braku aktywności edukacyjnej i zawodowej wśród absolwentów techników był zdecydowanie krótszy niż wśród absolwentów BS I, bez względu na posiadanie lub brak dyplomu zawodowego. W przypadku absolwentów techników obserwujemy też mniejsze zróżnicowanie w długości tego okresu ze względu na płeć, choć i w ich wypadku mężczyźni byli w korzystniejszej sytuacji. Absolwenci, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego (wobec czego nie uzyskali żadnego certyfikatu kwalifikacji), nie uczyli się i nie pracowali średnio przez 7,4 miesiąca (mężczyźni 7,2 miesiąca, a kobiety 7,7 miesiąca). Absolwenci, którzy zdobyli co najmniej jeden certyfikat, ale nie zdobyli dyplomu zawodowego nie uczyli się i nie pracowali średnio przez 6,7 miesiąca (mężczyźni 6,6 miesiąca, kobiety 6,8 miesiąca). Natomiast średnio absolwenci ogółem oraz kobiety posiadające dyplom zawodowy nie byli aktywni edukacyjnie i zawodowo przez 5,1 miesiąca, podczas gdy mężczyźni przez 5 miesięcy.

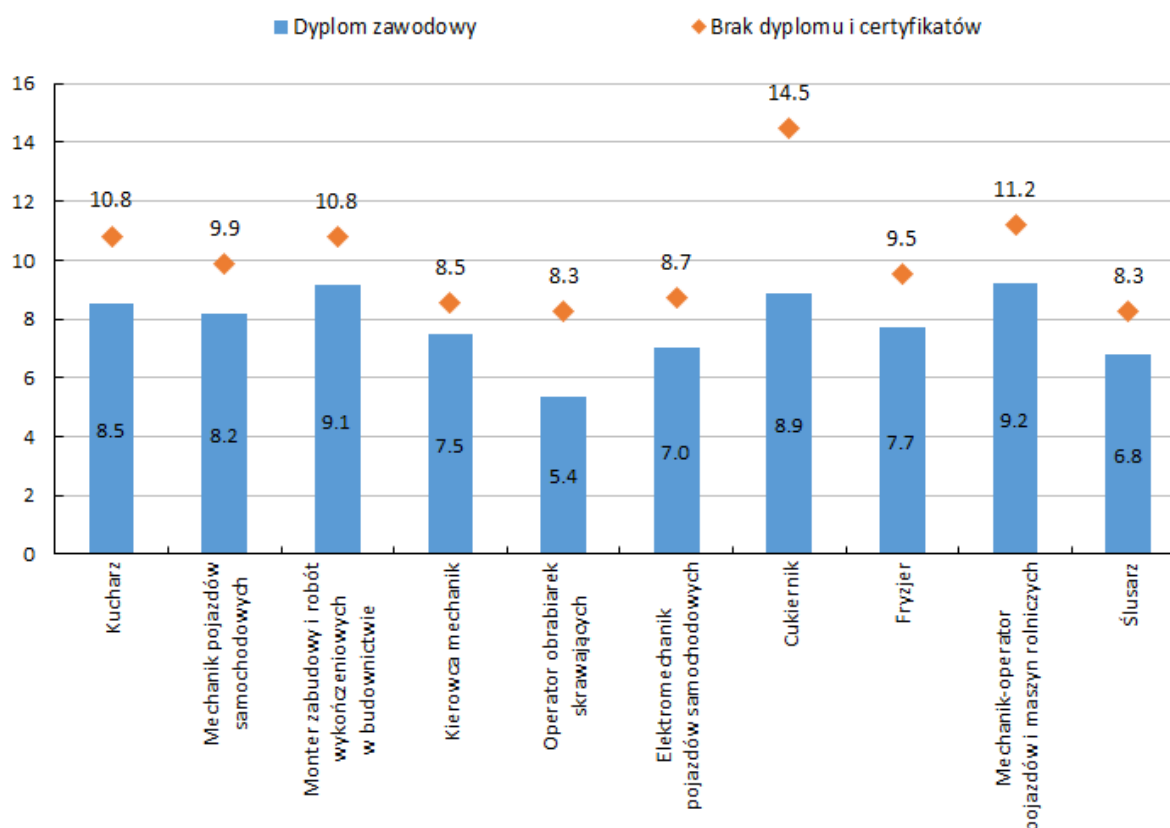
Wykres 12. Średni czas w miesiącach pozostawania jako bez pracy i poza nauką w zależności od posiadania dokumentów potwierdzających kwalifikacje zawodowe, w podziale na typ szkoły i płeć.

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

Podobnie jak w przypadku bezrobocia zauważalne jest wyraźne zróżnicowanie sytuacji absolwentów pomiędzy poszczególnymi zawodami. Wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia, wyróżnia się sytuacja absolwentów zawodu cukiernik. Osoby, które zdobyły dyplom zawodowy w tym zawodzie, nie uczą się i nie pracują średnio przez 8,9 miesiąca, podczas gdy absolwenci tego zawodu, którzy nie zdali egzaminu zawodowego aż przez 14,5 miesiąca (a więc ponad rok). Z kolei szczególnie krótki średni czas braku aktywności zawodowej wyróżnia absolwentów zawodu operator obrabiarek skrawających, którzy zdobyli dyplom zawodowy. Średnio, w okresie od września 2021 r. do marca 2023 r. nie uczyli się i nie pracowali przez 5,4 miesiąca, czyli 2,5 miesiąca krócej niż przeciętny absolwent branżowej szkoły I stopnia, który posiadał dyplom zawodowy.

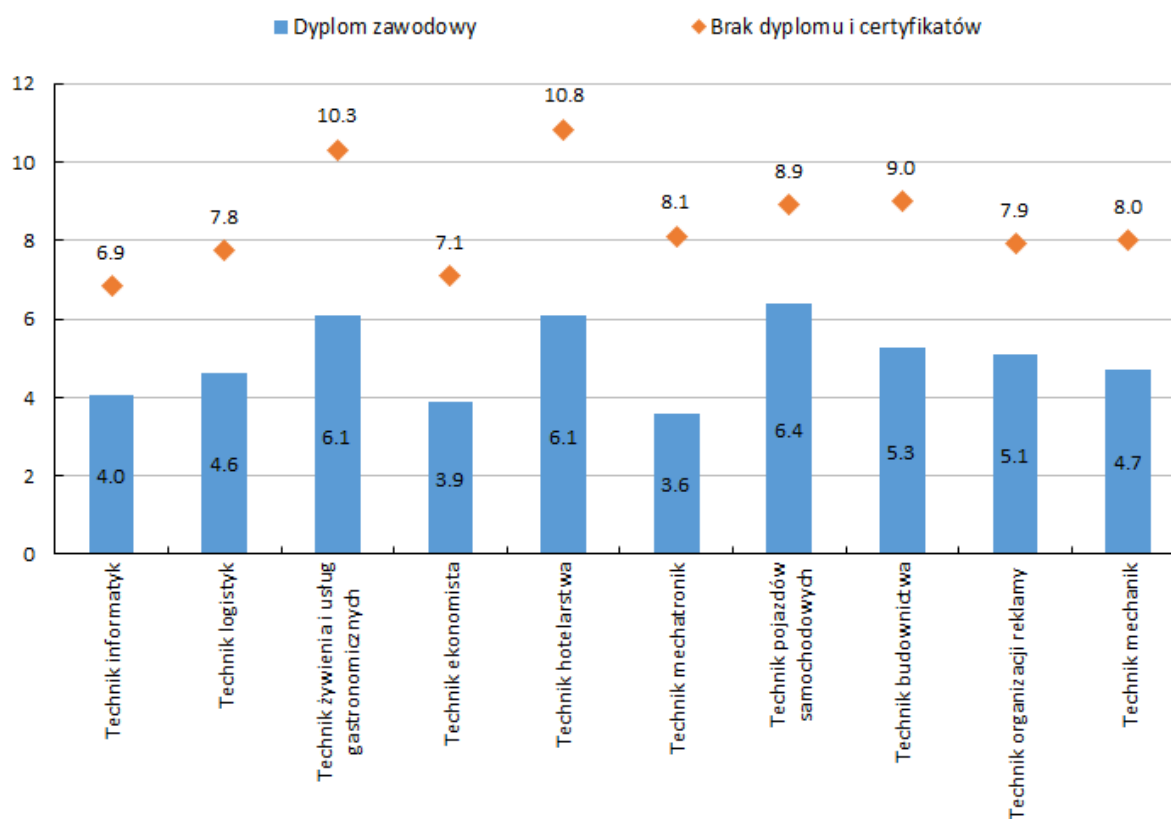
Wykres 13. Średni czas w miesiącach pozostawania jako bez pracy i poza nauką w zależności od posiadania lub braku dyplomu zawodowego wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (od lewej zawody o największej liczbie absolwentów)

Absolwenci techników, wykształceni w dziesięciu najpopularniejszych zawodach, którzy zdobyli dyplom zawodowy znacznie krócej pozostają poza pracą i nauką niż absolwenci tych samych zawodów, którzy nie zdali egzaminów zawodowych. Na szczególną uwagę zasługuje kilka zawodów. Absolwenci zawodu technik mechatronik, którzy zdobyli dyplom, nie uczą się i nie pracują średnio przez 3,6 miesiąca, to jest ponad dwukrotnie krócej niż ich ci, którzy nie zdali egzaminów zawodowych (8,1 miesiąca). Absolwenci zawodu technik ekonomista, którzy potwierdzili wszystkie kwalifikacje i otrzymali dyplom nie uczą się i nie pracują przez 3,9 miesiąca, a absolwenci tego samego zawodu, którzy nie zdali egzaminów zawodowych prawie dwukrotnie dłużej. Najdłuższy okres braku aktywności edukacyjnej i zawodowej (w świetle danych rejestrowych) dotyczy absolwentów zawodów technik hotelarstwa (10,8 miesiąca) i technik żywienia i usług gastronomicznych (10,3 miesiąca), którzy nie zdobyli dyplomu zawodowego. To prawie 3 miesiące dłużej niż wynosi średni czas pozostawania poza pracą i nauką wśród ogółu absolwentów techników bez dyplomu zawodowego i certyfikatów kwalifikacji. Absolwenci tych zawodów, którzy uzyskali dyplom zawodowy pozostają bez pracy i nie ucząc się o około 4 miesiące krócej niż absolwenci tych samych zawodów bez dyplomu. Warto przy tym zauważyć, że zawody te są dość specyficzne, ponieważ zatrudnienie w nich często jest sezonowe i dość często nierejestrowane. Choć oczywiście nie możemy mieć pewności, że absolwenci tych zawodów szukają i znajdują pracę związaną właśnie ze swoim zawodem szkolnym.

Wykres 14. Średni czas w miesiącach pozostawania jako bez pracy i poza nauką w zależności od posiadania lub braku dyplomu zawodowego wśród absolwentów dziesięciu najpopularniejszych zawodów nauczanych w technikach

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (od lewej zawody o największej liczbie absolwentów)

5. Dyplom zawodowy a sytuacja absolwentów na rynku pracy

W tym rozdziale przyjrzymy się korzyściom związanym z uzyskaniem dyplomu zawodowego na początku kariery zawodowej absolwentów. Zakładamy bowiem, bazując na teorii, że absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy, powinni lepiej sobie radzić na rynku pracy. Takich przesłanek dostarcza również poprzedni rozdział, w którym pokazaliśmy, że absolwenci branżowych szkół I stopnia oraz absolwenci technikum, którzy zdobyli dyplom zawodowy, o wiele rzadziej i przez krótszy okres pozostają bez pracy i nauki, a także krócej są zarejestrowani jako bezrobotni niż ich rówieśnicy nieposiadający dyplomu.

Ponieważ rozpatrujemy efekty dyplomu związane z zatrudnieniem i osiąganymi przez absolwentów zarobkami, z dalszych analiz wyłączamy absolwentów, którzy zdecydowali się kontynuować naukę. Ich priorytetem jest najprawdopodobniej dalsze inwestowanie w swoją edukację, co wpływa również na charakter prac, które podejmują (jeśli się na to zdecydują): są to zapewne częściej prace dorywcze, w niepełnym wymiarze i niezwiązane z kierunkiem kształcenia. Osoby, które nie kontynuują nauki, są zaś zapewne bardziej nastawione na szybsze wejście na rynek pracy.

5.1. Dyplom zawodowy a zatrudnienie

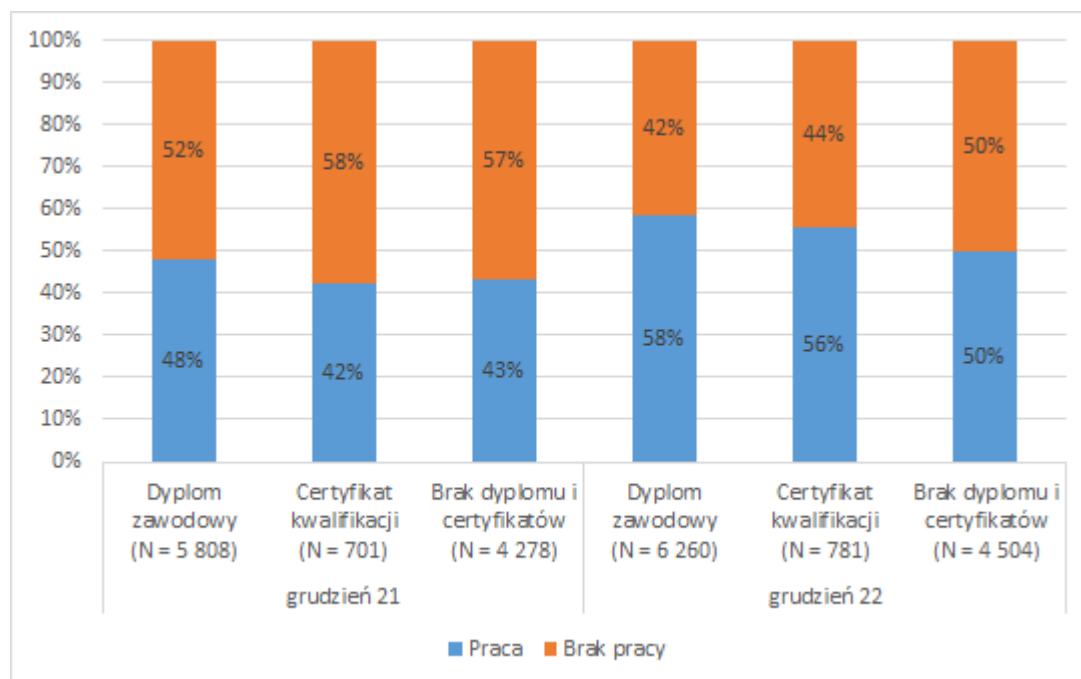
Jednym z pozytywnych efektów uzyskania dyplomu zawodowego powinno być większe prawdopodobieństwo zatrudnienia. Jeśli dyplom zawodowy pokazuje poziom zdobytych umiejętności zawodowych, to powinna być to czytelna informacja dla pracodawców, którzy w pierwszej kolejności będą zatrudniać osoby o wyższym poziomie umiejętności. Jak wyjaśnialiśmy we wcześniejszych częściach tego raportu, dyplom może sygnalizować również inne korzystne z punktu widzenia pracodawcy cechy absolwenta, które świadczą o tym, że będzie dobrym pracownikiem i łatwo przyswoi specyficzne dla miejsca pracy umiejętności.

5.1.1. Absolwenci branżowych szkół I stopnia

Wśród niekontynuujących nauki absolwentów branżowych szkół I stopnia ci, którzy zdobyli dyplom zawodowy częściej niż absolwenci bez dyplomu i certyfikatów byli zatrudnieni w grudniu 2021 r. (6 miesięcy od ukończenia szkoły). Pracowało wtedy 48% absolwentów z dyplomem i 43% absolwentów, którzy nie zdali egzaminu zawodowego. Po 18 miesiącach od ukończenia szkoły (w grudniu 2022 r.) odsetek zatrudnionych absolwentów wzrósł w każdej z tych grup¹⁰. Przewaga absolwentów posiadających dyplom nad absolwentami, którzy nie zdali egzaminu zawodowego pod względem udziału pracujących zwiększyła się przy tym do 8 pp.

¹⁰ Jednocześnie wzrosła liczba absolwentów niekontynuujących nauki. Część absolwentów, którzy rozpoczęli naukę po ukończeniu BS I, zrezygnowała z jej kontynuacji w kolejnym roku.

Wykres 15. Udział pracujących i niepracujących absolwentów wśród niekontynuujących nauki branżowych szkół I stopnia w grudniu 2021 i 2022 r. w zależności od posiadania dyplomu zawodowego

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (w nawiasach liczba absolwentów, liczba ta różni się w zależności od roku ze względu na zmiany w udziale absolwentów niekontynuujących nauki)

Sytuacja kobiet, absolwentek branżowych szkół I stopnia, była pod względem zatrudnienia gorsza niż mężczyzn. Po 6 miesiącach od ukończenia szkoły wśród absolwentek, które nie kontynuowały nauki i zdobyły dyplom pracowało 40%, a wśród tych, które nie zdały egzaminu zawodowego tylko 35%. Po 18 miesiącach od ukończenia szkoły odsetek zatrudnionych wśród kobiet wzrósł do około 47% wśród absolwentek, które zdobyły dyplom zawodowy, a wśród tych, które nie zdobyły dyplomu ani certyfikatu kwalifikacji do 37%. Różnica pomiędzy tymi dwoma grupami wzrosła więc z 5 pp. po 6 miesiącach od ukończenia szkoły do 10 pp. po 18 miesiącach.

Wśród mężczyzn, którzy uzyskali dyplom zawodowy i nie kontynuowali nauki pracę po 6 miesiącach od ukończenia szkoły posiadało 50%, a wśród tych, którzy nie zdali egzaminów zawodowych 45%. Nawet w tej drugiej grupie odsetek zatrudnionych był więc wyższy niż wśród kobiet z dyplomem. Po 18 miesiącach od ukończenia branżowej szkoły I stopnia (w grudniu 2022 r.) wśród niekontynuujących nauki mężczyzn pracowało 61% posiadaczy dyplomu zawodowego, i 53 % tych, którzy nie zdali egzaminu zawodowego (ponownie więcej niż wśród kobiet z dyplomem).

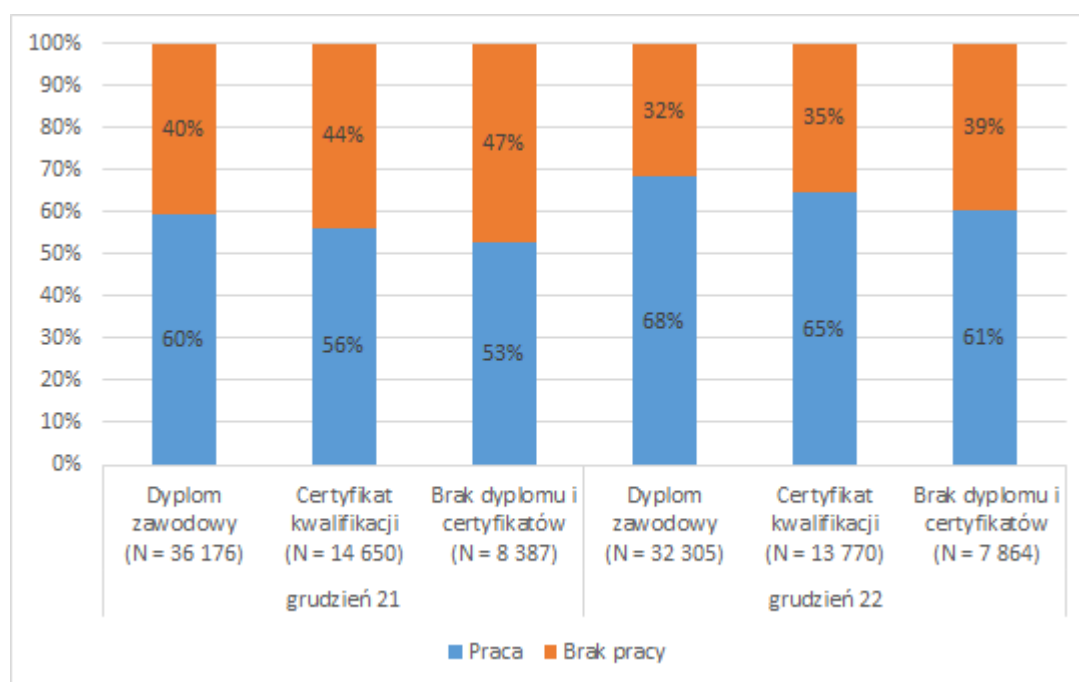
Tak duża dysproporcja między sytuacją zawodową kobiet i mężczyzn wymaga jeszcze pogłębionej analizy. Udział kobiet zdobywających dyplom zawodowy wśród absolwentów BS I jest wyższy niż wśród mężczyzn. Kobiety posiadające dyplom nie radzą sobie jednak lepiej niż mężczyźni bez dyplomu. Duże znaczenie mogą mieć zawody szkolne, w których kobiety i mężczyźni zdobywają wykształcenie branżowe. Zawody nauczane w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe są bowiem albo silnie sfeminizowane, albo silnie zmaskulinizowane. Zawody zbalansowane pod względem udziału obu płci stanowią niewielki ułamek spośród wszystkich nauczanych. Może być tak, że w zawodach, w których kształcą się kobiety, brak jest dobrych perspektyw zatrudnienia, nawet po zdobyciu dyplomu

zawodowego. Może być to również związane z różnicami częstości występowania zatrudnienia nieformalnego lub półformalnego pomiędzy branżami typowo kobiecymi i męskimi. Trzeba jednak zaznaczyć, że na podstawie posiadanych danych nie jesteśmy w stanie określić, czy absolwenci i absolwentki szukają i znajdują zatrudnienie w zawodach powiązanych z ich zawodem szkolnym.

5.1.2. Absolwenci technikum

Ponad połowa absolwentów technikum, którzy nie kontynuowali nauki, pracowała po 6 miesiącach od ukończenia szkoły. Wśród absolwentów, którzy zdobyli dyplom zawodowy pracowało 60%, a wśród absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego 53%. W grudniu 2022 r., po 18 miesiącach od ukończenia szkoły, udział pracujących absolwentów wzrósł w każdej z tych grup. Warto jednak zauważyć, że liczba absolwentów niekontynuujących nauki zmniejszyła się w tym czasie (kolejni absolwenci zdecydowali się rozpocząć studia lub edukację w szkole policealnej). W grudniu 2022 r. pracowało około 68% absolwentów posiadających dyplom i 61% absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu.

Wykres 16. Udział pracujących i niepracujących absolwentów wśród niekontynuujących nauki absolwentów techników w grudniu 2021 i 2022 r. w zależności od posiadania dyplomu zawodowego

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r. (w nawiasach liczba absolwentów, liczba ta różni się w zależności od roku ze względu na zmiany w udziale absolwentów niekontynuujących nauki)

W przypadku absolwentów techników, podobnie jak w przypadku BS I, odsetek zatrudnionych wśród kobiet niekontynuujących nauki był niższy niż wśród mężczyzn. Jednak różnice nie były w tym przypadku aż tak duże, jak w przypadku branżowych szkół I stopnia. W grudniu 2021 r. wśród kobiet posiadających dyplom zawodowy i jednocześnie niekontynuujących nauki pracowało 59%, a wśród tych, które nie zdały żadnego egzaminu zawodowego 50%. Analogiczne udziały wśród mężczyzn wyniosły odpowiednio 60% i 54%. Po 18 miesiącach od ukończenia szkoły (w grudniu 2022 r.) odsetek pracujących wśród kobiet - posiadaczek dyplomu zawodowego wyniósł 66%, a wśród tych, które nie

zdobyły ani dyplomu, ani certyfikatów kwalifikacji zawodowej 55%. Wśród mężczyzn było to odpowiednio 70% i 63%. Różnica między kobietami a mężczyznami pod względem odsetka zatrudnionych w poszczególnych grupach powiększyła się. Jednocześnie jednak – w odróżnieniu od BS I – pod względem udziału pracujących w obu analizowanych okresach kobiety, które zdobyły dyplom miały przewagę nad mężczyznami nieposiadającymi dyplomu.

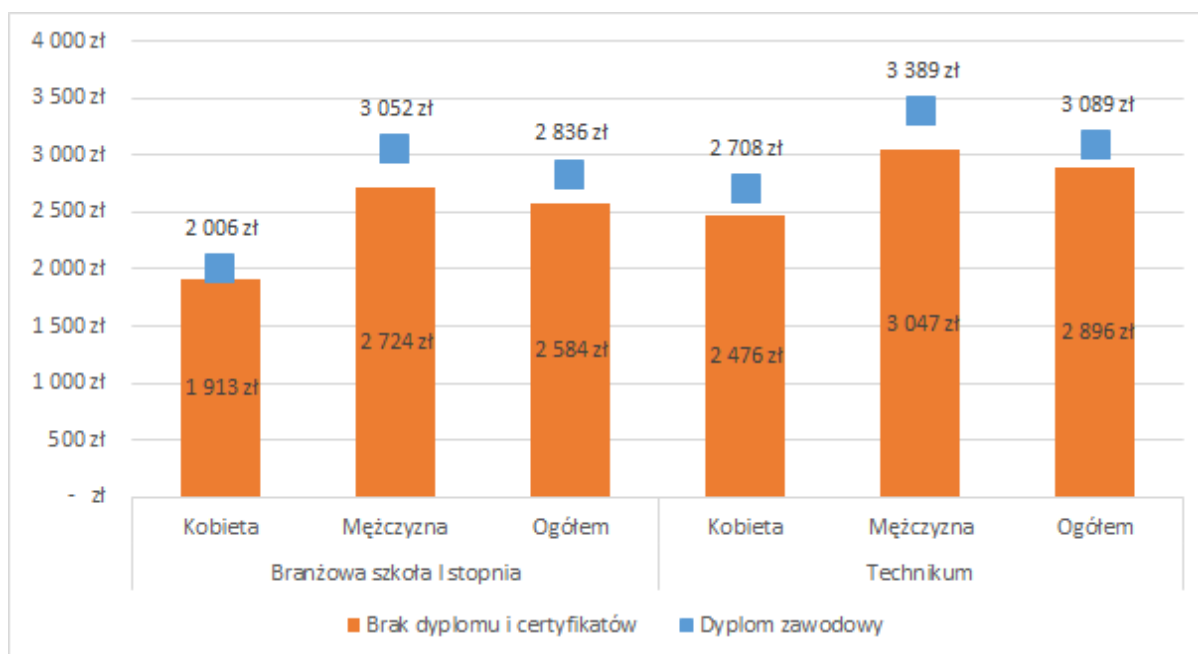
5.2. Wynagrodzenia

W tej części analizujemy wysokość wynagrodzeń otrzymywanych przez absolwentów branżowych szkół I stopnia (którzy jako uczniowie nie byli młodocianymi pracownikami) i techników. Porównujemy zarobki osiągnięte przez absolwentów, którzy zdobyli dyplom zawodowy do zarobków absolwentów, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego. W ten sposób staramy się oszacować premię płacową za posiadanie dyplomu zawodowego. W pierwszej części pokazujemy najprostsze porównania średnich wynagrodzeń, a pod koniec tego rozdziału prezentujemy wyniki bardziej zaawansowanych analiz statystycznych, które pozwalają uwzględnić więcej charakterystyk absolwentów, potencjalnie istotnych dla poziomu ich wynagrodzeń. W ten sposób możemy dokładniej oszacować premię za posiadanie dyplomu wśród absolwentów.

Wysokość wynagrodzeń, które analizujemy, jest ustalana na podstawie danych z ZUS, które obejmują podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne. Dane te uwzględniają wynagrodzenia ze wszystkich źródeł, z których odprowadzane są składki do ZUS, dla każdego absolwenta w danym miesiącu. Nie uwzględniamy więc nieewidencjonowanych wynagrodzeń z pracy nierejestrowanej lub półformalnej (w której część wynagrodzenia wypłacana jest poza umową). Ponadto nie dysponujemy informacjami o wymiarze etatu oraz liczbie przepracowanych dni w ciągu miesiąca, co może rzutować na wysokość prezentowanych wynagrodzeń zaniżając je. Mając na uwadze wszystkie te ograniczenia, na podstawie dostępnych danych możemy wywnioskować, że przeciętnie absolwenci posiadający dyplom zawodowy osiągają wyższe wynagrodzenia na początku swojej kariery zawodowej.

W przypadku mężczyzn wynagrodzenia absolwentów branżowych szkół I stopnia oraz techników są wyższe zarówno od wynagrodzeń absolwentów bez dyplomu ani certyfikatów kwalifikacji, jak też od tych, którzy zdobyli jedynie certyfikat kwalifikacji. Z kolei o ile kobiety posiadające dyplom zarabiają przeciętnie więcej niż kobiety nieposiadające ani dyplomu, ani certyfikatów kwalifikacji, o tyle różnica w stosunku do absolwentek posiadających jedynie certyfikaty kwalifikacji jest bardzo niewielka. Przy tym zarówno absolwentki branżowych szkół I stopnia, jak i absolwentki techników, które zdobyły dyplom, osiągają przeciętnie niższe wynagrodzenia niż ich koleżki, którzy nie zdali żadnego egzaminu zawodowego.

Wykres 17. Średnie miesięczne wynagrodzenie absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników z 2021 r. w całym 2022 r. ze względu na płeć i posiadanie dyplomu zawodowego

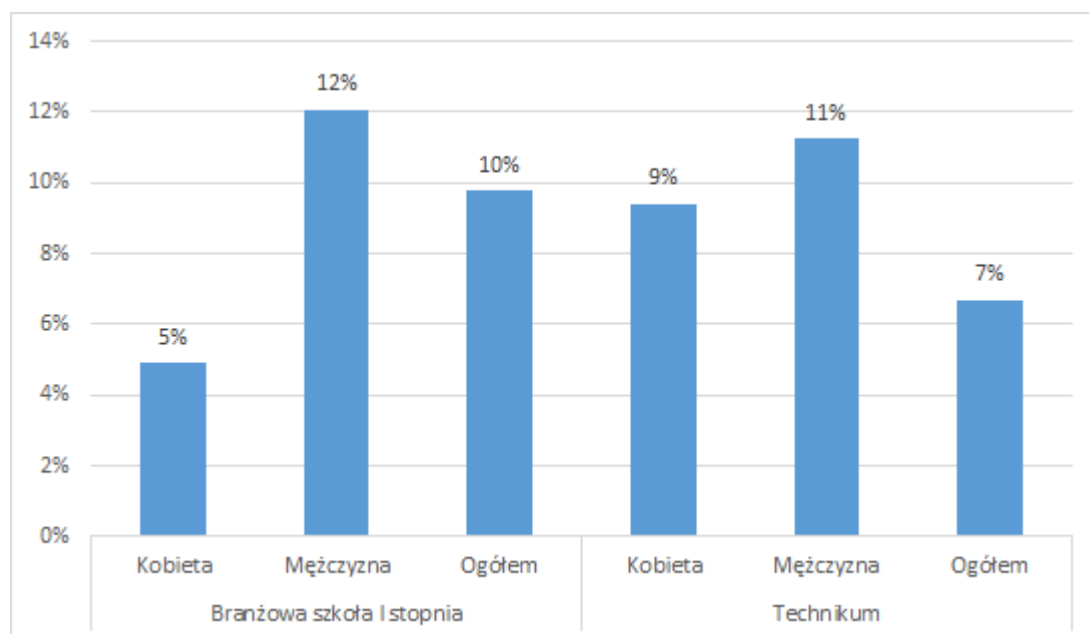

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

Poniższy wykres przedstawia oszacowaną premię za posiadanie dyplomu zawodowego. Jest to informacja o ile procent wyższe są średnie wynagrodzenia absolwentów posiadających dyplom zawodowy od średnich wynagrodzeń tych, którzy nie zdali egzaminu zawodowego. Największą premię uzyskują mężczyźni, absolwenci branżowych szkół I stopnia, dla których wynosi ona 12%. Z kolei najniższą premię za uzyskanie dyplomu zawodowego otrzymują kobiety, absolwentki BS I, które zarabiają przeciętnie tylko o 5% więcej niż absolwentki BS I, nieposiadające dyplomu ani certyfikatu kwalifikacji¹¹.

¹¹ W przedstawionych na wykresie wynikach może zaskakiwać, że w przypadku techników procentowa różnica pomiędzy posiadaczami dyplomu zawodowego a osobami bez dyplomu jest mniejsza, jeśli rozpatrywać obie płcie ogółem niż analogiczne procentowe różnice zarówno oddzielnie wśród kobiet jak i oddzielnie wśród mężczyzn. Wbrew pozorom jest to poprawny wynik. Jest on spowodowany złożeniem się dwóch czynników. Po pierwsze wśród posiadaczy dyplomów kobiety stanowią dużo większą część niż wśród absolwentów techników bez dyplomów. Po drugie, średnie zarobki kobiet, które posiadają dyplomy są niższe nawet od mężczyzn bez dyplomu. W połączeniu skutkuje to takim paradoksalnym „ściągnięciem w dół” procentowej różnicy pomiędzy posiadaczami dyplomu ogółem i ogółem osobami bez dyplomu.

Wykres 18. Różnica procentowa pomiędzy średnim miesięcznym wynagrodzeniem absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników z 2021 r. w całym 2022 r. posiadających dyplom i bez dyplomu ze względu na płeć (premia za dyplom zawodowy)

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

5.2.1. Zawody kształcone w branżowych szkołach I stopnia

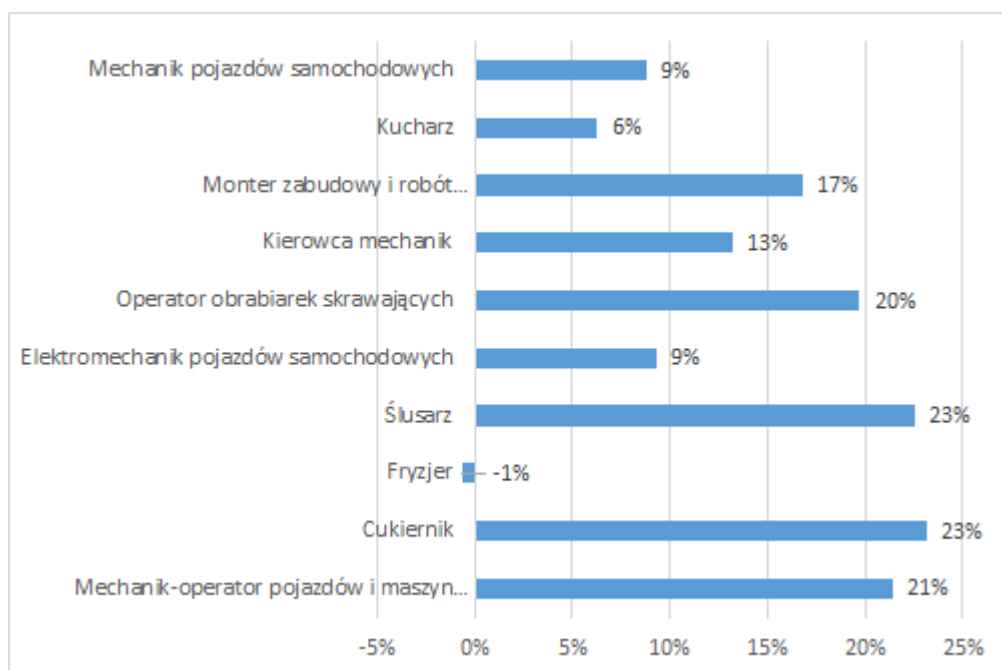
Kolejny wykres prezentuje premię za dyplom zawodowy, którą uzyskali absolwenci dziesięciu zawodów nauczanych w branżowych szkołach I stopnia, o największej liczbie osób uzyskujących wynagrodzenia zarejestrowane w ZUS. Lista oraz kolejność tych zawodów może się wobec tego nieznacznie różnić od listy dziesięciu najpopularniejszych zawodów w BS I (tj. zawodów z największą liczbą absolwentów).

Analizując poniższe dane, należy pamiętać, że pokazują one premię uzyskaną przez absolwentów, którzy kształcili się w danym zawodzie, a nie podejmujących pracę w danym zawodzie. W obecnie funkcjonującym systemie monitoringu karier nie pozyskuje się danych o zawodach wykonywanych przez osoby nim objęte. Jest bardzo prawdopodobne, że premia za dyplom w pracy związanej z zawodem szkolnym mogłaby być wyższa niż obecnie obliczona.

Największe korzyści związane z posiadaniem dyplomu zawodowego osiągnęli absolwenci zawodów: cukiernik, ślusarz, mechanik - operator pojazdów i maszyn rolniczych oraz operator obrabiarek skrawających. Osoby, które kształciły się w tych zawodach i zdobyły dyplom zawodowy osiągały przeciętnie o około 20% wyższe wynagrodzenia niż ich rówieśnicy również wykształceni w tych zawodach, ale nie posiadający dyplomu zawodowego ani certyfikatów kwalifikacji. Zaskakującym wynikiem jest niższe wynagrodzenie osób posiadających dyplom niż go nieposiadających wśród absolwentów zawodu fryzjer. Osoby wykształcone w tym zawodzie, które zdobyły dyplom zarabiały przeciętnie o 1% mniej niż osoby, które nie zdały egzaminu zawodowego. Koresponduje to jednak z opisanym wcześniej wynikiem analizy dotyczącym czasu bycia bezrobotnym, który wskazywał, że w przypadku tego zawodu jest on dłuższy dla posiadaczy dyplomu. Wynik ten bynajmniej nie oznacza, że uzyskanie dyplomu zawodowego w tym zawodzie wiąże się z „karą” płacową. Jest to zjawisko bardziej złożone i wymagające pogłębionych wyjaśnień, dla których obecnie pozyskiwane dane z monitoringu są niewystarczające. Brak informacji o wymiarze zatrudnienia nie pozwala na obliczenie rzeczywistej

stawki godzinowej uzyskiwanej przez absolwentów i absolwentki posiadające i nieposiadające dyplomu zawodowego. Nie znamy też skali zatrudnienia w niepełnym wymiarze etatu wśród absolwentów poszczególnych zawodów, które na początku kariery zawodowej może nie być rzadkie. Nie posiadamy też informacji o nierejestrowanych wynagrodzeniach, a więc pracy nieformalnej lub półformalnej, które mogą być bardziej lub mniej powszechne w zależności od wykonywanego zawodu. Według danych GUS (2023)¹² wśród osób zatrudnionych w szarej strefie prawie jedna trzecia to osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym, a wśród ośmiu najczęściej wykonywanych prac przez osoby zatrudnione w szarej strefie są właśnie usługi fryzjerskie.

Wykres 19. Różnica procentowa pomiędzy średnim miesięcznym wynagrodzeniem absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r. w całym 2022 r. posiadających dyplom i bez dyplomu, wykształconych w dziesięciu zawodach o najwyższej liczbie absolwentów otrzymujących wynagrodzenia (premia za dyplom zawodowy)

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

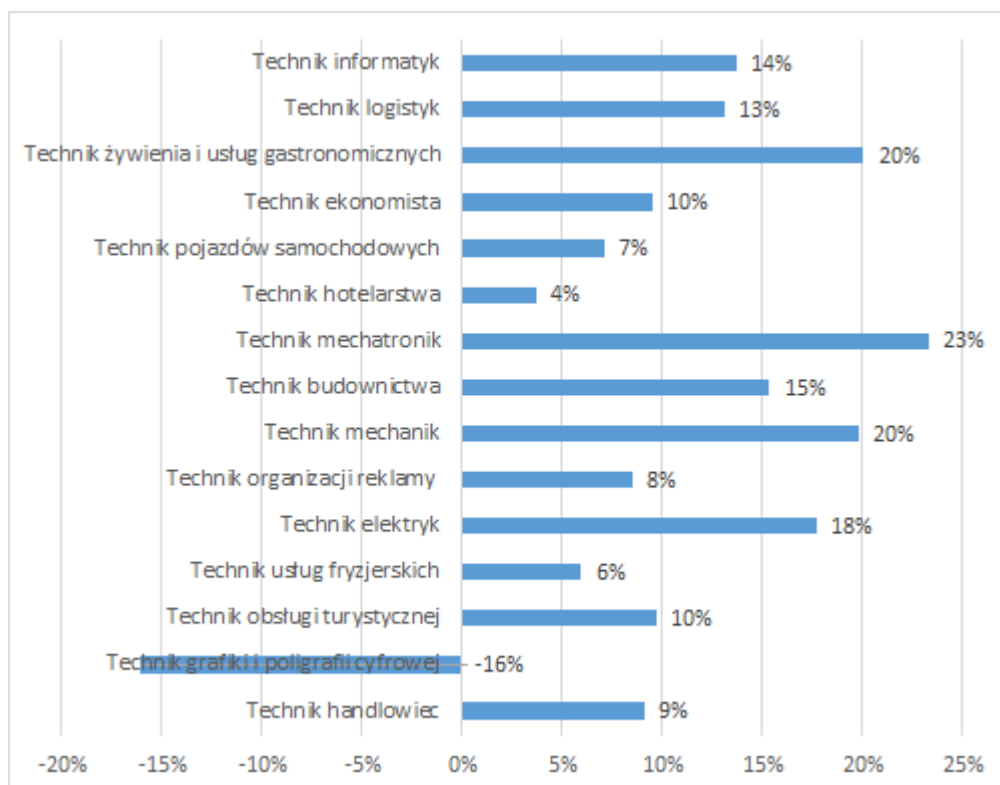
5.2.2. Zawody kształcone w technikach

Wśród absolwentów techników najwyższą premię za zdobycie dyplomu zawodowego osiągnęli absolwenci zawodów: technik mechatronik, technik mechanik, technik żywienia i usług gastronomicznych oraz technik elektryk. Osiągali oni przeciętnie o około 20% wyższe zarobki niż absolwenci wykształceni w tych samych zawodach, którzy jednak nie zdali ani jednego egzaminu zawodowego. Dużo niższe wynagrodzenia osób posiadających dyplomy w porównaniu do osób bez dyplomu zawodowego charakteryzowały z kolei absolwentów zawodu technik grafiki i poligrafii cyfrowej. Podobnie, jak w przypadku niższych rejestrowanych wynagrodzeń uzyskiwanych przez absolwentów i absolwentki zawodu fryzjer posiadających dyplom zawodowy, w przypadku

¹² GUS (2023), Praca nierejestrowana w 2022 r. (na podstawie 31.10.2023 r. wstępnych wyników badania modułowego BAEL). Informacja sygnałna.

absolwentów grafiki i poligrafii cyfrowej nie można mieć pewności, że to posiadanie dyplomu wiąże się z ich gorszą sytuacją na rynku pracy.

Wykres 20. Różnica procentowa pomiędzy średnim miesięcznym wynagrodzeniem absolwentów techników z 2021 r. w całym 2022 r. posiadających dyplom i bez dyplomu, wykształconych w piętnastu zawodach o najwyższej liczbie absolwentów otrzymujących wynagrodzenia (premia za dyplom zawodowy)

źródło: Dane z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskane w 2023 r.

5.3. Premia za dyplom zawodowy - uwzględnienie innych charakterystyk absolwentów

W poprzedniej części pokazaliśmy, że absolwenci, którzy uzyskują dyplom zawodowy przeciętnie zarabiają więcej niż absolwenci, którzy nie zdobyli dyplomu ani certyfikatu kwalifikacji. Na wyższy poziom osiąganych zarobków mogą mieć jednak wpływ także inne cechy absolwentów, jak omawiane już wcześniej w raporcie płeć czy praca w trakcie nauki w szkole. Aby lepiej oszacować znaczenie dyplomu zawodowego dla wysokości wynagrodzeń, należy wziąć je pod uwagę. Dodatkowo, przy obliczaniu premii za posiadanie dyplomu zawodowego opieraliśmy się wyłącznie na danych o wynagrodzeniach osób, które pracowały. Nie dysponujemy informacją na temat oferowanych wynagrodzeń dla tych absolwentów, którzy nie podjęli pracy. Istnieje możliwość, że jednym z powodów ich nieaktywności zawodowej nie jest to, że nie mogą znaleźć pracy, ale raczej to, że nie otrzymują (bądź są przekonani, że nie byłoby w stanie otrzymać) ofert, które spełniałyby ich oczekiwania finansowe. Fakt ten można postarać się uwzględnić w analizach wykorzystując modelowanie statystyczne. Ma to także tę zaletę, że pozwala wziąć pod uwagę współwystępowanie pewnych cech – np. to że kobiety częściej niż mężczyźni uzyskują dyplomy, ale jednocześnie mają większe trudności ze znalezieniem zatrudnienia i oferowane im są niższe wynagrodzenia – przy określaniu znaczenia

każdej z nich. Klasycznym podejściem, którego użyliśmy, jest w tym przypadku tzw. model selekcji do próby Heckmana (1979). Metoda ta polega na tym, że analizujemy znaczenie różnych charakterystyk absolwentów dla prawdopodobieństwa posiadania zatrudnienia. Na podstawie uzyskanych wyników każdemu z absolwentów, którzy pracowali, można przypisać, jakie było prawdopodobieństwo uzyskania zatrudnienia przez osoby, które miały takie same jak on charakterystyki (np. były mężczyzną posiadającym dyplom zawodowy, który nie pracował w czasie nauki w szkole). Informacja ta wykorzystywana jest następnie jako dodatkowa cecha w analizie, w której bada się znaczenie poszczególnych cech absolwentów na wysokość wynagrodzeń. W ten sposób, pośrednio, brane są pod uwagę także cechy osób, które nie posiadały zatrudnienia. Inaczej mówiąc, umożliwia to oszacowanie ile mogliby zarabiać ci, którzy pracy nie podjęli (biorąc pod uwagę, że różnią się oni ze względu na analizowane cechy od tych, którzy uzyskali zatrudnienie) i określenie na tej podstawie wysokości premii za dyplom. Przy czym metoda ta pozwala określić znaczenie poszczególnych cech absolwentów (w szczególności posiadania dyplomu zawodowego) w hipotetycznej sytuacji, gdyby wszystkie inne, uwzględniona w analizie, cechy absolwentów były takie same.

Charakterystyki, które wzięliśmy pod uwagę w przeprowadzonych analizach to: posiadanie dyplomu zawodowego, posiadanie certyfikatu kwalifikacji, ale bez dyplomu, płeć (wyniki pokazują różnicę pomiędzy sytuacją kobiet w porównaniu do mężczyzn), zdanie matury¹³, doświadczenie pracy podczas nauki w szkole oraz wiek ukończenia szkoły¹⁴. Dane rejestrowe pozyskiwane w monitoringu karier mają dość wąski zakres. Zdajemy sobie sprawę, że w celu lepszego oszacowania wysokości premii za dyplom przydatne byłyby jeszcze inne dane kontekstowe, które albo nie są zbierane w rejestrach (do ich uzyskania konieczne byłyby kosztowne badania sondażowe), albo nie ma obecnie możliwości prawnych wykorzystania ich w monitoringu karier absolwentów¹⁵. Przeprowadziliśmy osobne analizy dla absolwentów branżowych szkół I stopnia i technikum. Znaczenie wymienionych charakterystyk analizowaliśmy w dwóch punktach czasu: w grudniu 2021 r. (6 miesięcy od ukończenia szkoły) i w grudniu 2022 r. (18 miesięcy od ukończenia szkoły).

5.3.1. Wyniki dla absolwentów branżowych szkół I stopnia

Wyniki modelowania statystycznego dla absolwentów branżowych szkół I stopnia wskazują, że w ich przypadku posiadanie dyplomu zawodowego ma wyraźne znaczenie dla prawdopodobieństwa posiadania pracy, ale nie dla wysokości wynagrodzeń. Absolwenci, którzy zdobyli dyplom zawodowy mieli o prawie 7 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania pracy w grudniu 2021 r. niż absolwenci BS I, którzy nie zdali egzaminu zawodowego. Znaczenie posiadania dyplomu dla prawdopodobieństwa pracy wzrosło po 18 miesiącach od ukończenia szkoły. Absolwenci, którzy go zdobyli mieli wtedy o 11 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania zatrudnienia. Na znaczeniu zyskało też uzyskanie certyfikatu kwalifikacji, bez dyplomu zawodowego. Największe znaczenie dla prawdopodobieństwa

¹³ Tylko w przypadku absolwentów technikum.

¹⁴ Ta zmienna została wykorzystana tylko w części modelu opisującej prawdopodobieństwo posiadania zatrudnienia. Sprawdzamy w ten sposób, czy ukończenie szkoły w wieku starszym niż typowy, ma znaczenie dla prawdopodobieństwa znalezienia pracy.

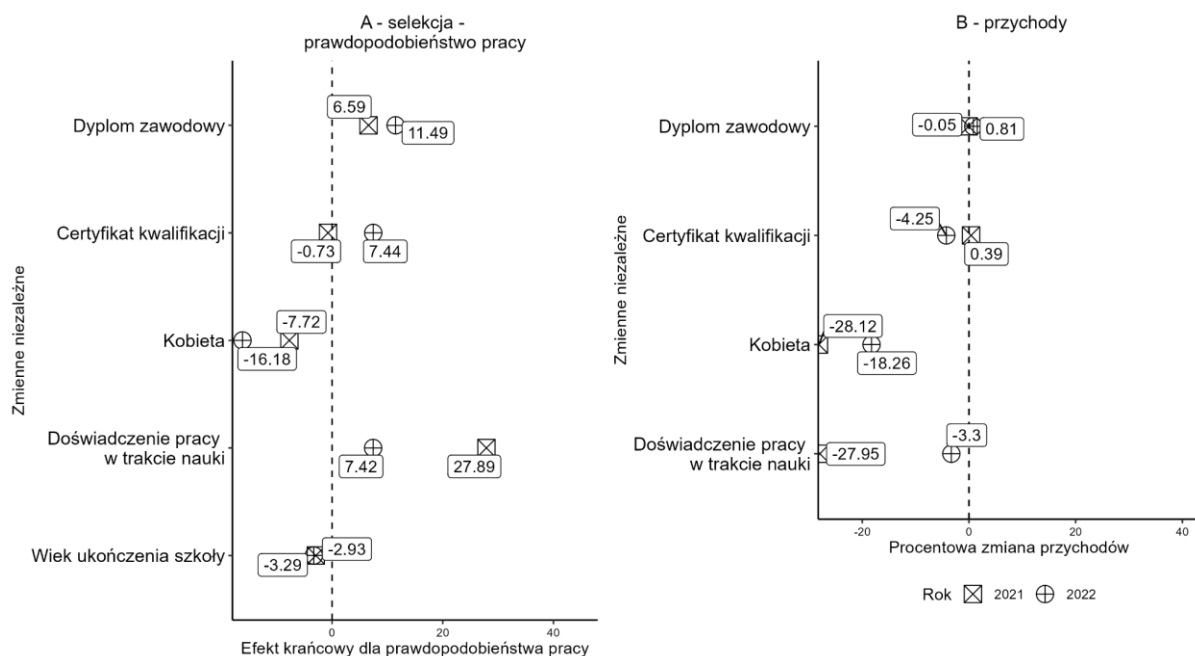
¹⁵ np. punktowe wyniki egzaminów zewnętrznych, w tym kończących wcześniejszy etap kształcenia, informacja o stanowisku, na jakim dana osoba jest zatrudniona, która pozwoliłaby określić zgodność pracy z wyuczonym zawodem

posiadania pracy miało doświadczenie zawodowe zdobyte jeszcze podczas nauki w branżowej szkole I stopnia. Absolwenci, którzy mieli takie doświadczenie mieli o prawie 28 pp. wyższe prawdopodobieństwo pracy po 6 miesiącach od ukończenia szkoły. W kolejnym roku jednak znaczenie doświadczenia zmalało. Kobiety miały przeciętnie mniejsze szanse na posiadanie zatrudnienia niż mężczyźni. W grudniu 2021 r. absolwentki miały o 8 pp. niższe prawdopodobieństwo pracy, a w kolejnym roku, luka ta uległa dalszemu powiększeniu do 16 pp.

Kontrolując selekcję do zatrudnienia i różne cechy absolwentów, uzyskaliśmy wyniki, które sugerują, że posiadanie dyplomu zawodowego nie ma istotnego przełożenia na wysokość wynagrodzeń otrzymywanych przez absolwentów BS I. Innym ważnym, choć niestety nie zaskakującym wynikiem, jest o wiele niższy poziom wynagrodzeń oferowanych kobietom. Korygując różnice wynagrodzeń o wpływ różnic wynikających z pozostałych analizowanych cech absolwentów, kobiety po 6 miesiącach od ukończenia branżowej szkoły zarabiały aż o 28% mniej niż mężczyźni. W kolejnym roku, po 18 miesiącach, ta różnica wynosiła 18%.

Dość zaskakującym wynikiem jest negatywny związek doświadczenia zawodowego zdobytego podczas nauki z osiąganymi przez absolwentów zarobkami. Po 6 miesiącach od ukończenia szkoły absolwenci, którzy posiadali takie doświadczenie zarabiali przeciętnie o 28% mniej niż absolwenci, którzy takiego doświadczenia nie zdobyli. Jednakże po 18 miesiącach od ukończenia szkoły dysproporcja ta niemal się wyrównała i wynosiła tylko 3%. Możliwe, że absolwenci, którzy pracowali już podczas nauki w szkole rzeczywiście mają łatwiejszy start na rynku pracy po ukończeniu szkoły, bo np. kontynuują zatrudnienie u tego samego pracodawcy, ale najwidoczniej na gorszych warunkach. Możliwe, że znaczenie ma tu również zgodność, lub jej brak, wykonywanej pracy z uczonym zawodem, ale dostępne dane nie pozwalają nam niestety zweryfikować roli tego czynnika.

Wykres 21. Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo znalezienia pracy oraz wysokości wynagrodzeń wśród absolwentów branżowych szkół I stopnia z 2021 r. w grudniu 2021 r. i grudniu 2022 r. Wyniki modelu selekcji Heckmana.

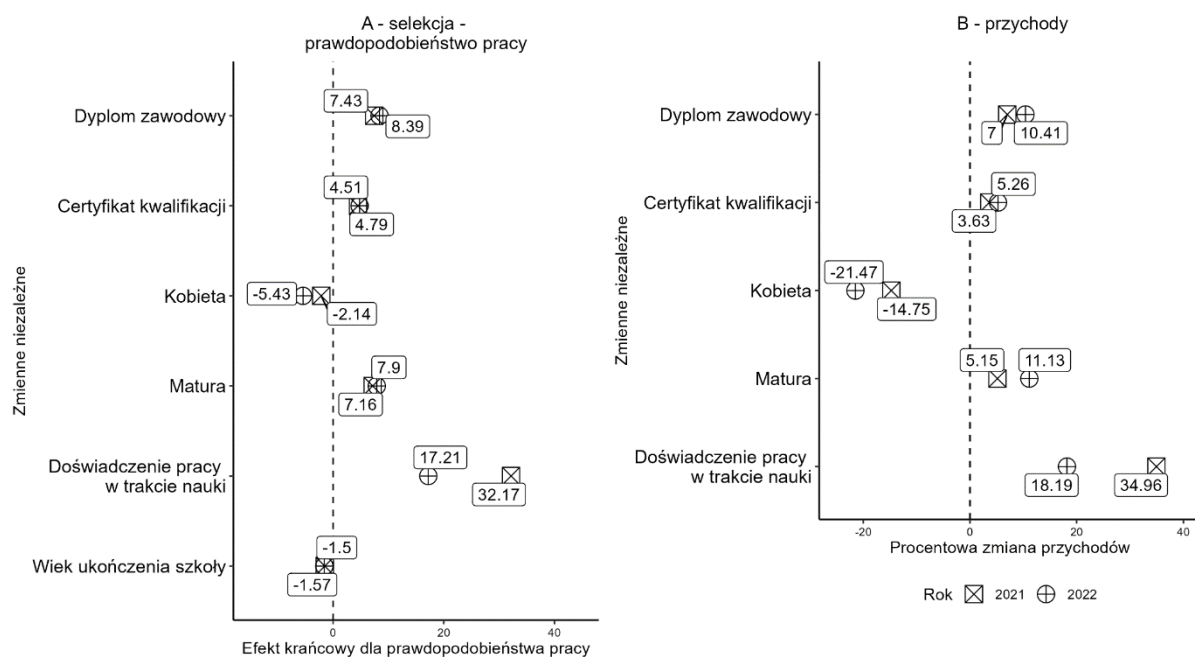
źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskanych w 2023 r.

5.3.2. Wyniki dla absolwentów technikum

Wyniki analiz przeprowadzonych dla absolwentów techników różnią się od tych dla absolwentów BS I. W ich przypadku posiadanie dyplomu zawodowego ma pozytywny związek zarówno z prawdopodobieństwem zatrudnienia, jak i wysokością wynagrodzeń. Absolwenci technikum, którzy zdobyli dyplom zawodowy mieli o 7 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania pracy po 6 miesiącach i o 8 pp. po 18 miesiącach od ukończenia szkoły niż absolwenci technikum, którzy nie zdali egzaminów zawodowych. Posiadanie co najmniej jednego certyfikatu kwalifikacji (bez dyplomu) również miało pozytywne znaczenie, jednak mniejsze niż znaczenie dyplomu. Absolwenci, którzy zdali egzamin maturalny również częściej znajdowali pracę po ukończeniu szkoły. Niezależnie od faktu zdania lub nie egzaminów zawodowych ich prawdopodobieństwo zatrudnienia było o 7-8 pp. wyższe niż wśród absolwentów, którzy nie zdali egzaminu maturalnego. Kobiety miały niższe prawdopodobieństwo pracy – po 6 miesiącach o 2 pp., a po 18 miesiącach od ukończenia szkoły nawet o 5 pp. Podobnie jak w BS I bardzo duże znaczenie dla prawdopodobieństwa posiadania pracy miało wcześniejsze doświadczenie zawodowe zdobyte podczas nauki w szkole. Absolwenci, którzy je posiadali mieli aż o 32 pp. wyższe prawdopodobieństwo posiadania pracy na początku kariery, po 6 miesiącach od ukończenia szkoły. Po 18 miesiącach przewaga ta zmniejszyła się blisko o połowę, jednak wciąż wynosiła 17 pp.

Zdobycie dyplomu zawodowego wiązało się z wynagrodzeniami wyższymi o 7% w stosunku do wynagrodzeń absolwentów, którzy nie zdali egzaminów zawodowych, po 6 miesiącach od ukończenia szkoły. W grudniu 2022 r., po upływie 18 miesięcy, różnica w wynagrodzeniach absolwentów z dyplomem i bez dokumentów potwierdzających kwalifikacje jeszcze wzrosła, osiągając 10%. Absolwenci, którzy uzyskali przynajmniej jeden certyfikat kwalifikacji, ale bez dyplomu, zarabiali przeciętnie o 4-5% więcej niż absolwenci nieposiadający certyfikatów. Również zdanie matury miało pozytywny i rosnący w czasie, wpływ na zarobki. Początkowo absolwenci posiadający świadectwo dojrzałości osiągnęli wynagrodzenia wyższe o 5% od absolwentów bez matury, a po 18 miesiącach od ukończenia szkoły już o 11% wyższe. Kobiety zarabiały przeciętnie mniej niż mężczyźni. W grudniu 2021 r. ich zarobki były o 15% niższe, a w grudniu 2022 r. ta różnica się jeszcze pogłębiła i absolwentki zarabiały o 21% mniej niż absolwenci technikum (różnice pomiędzy płciami były tu więc tylko nieco mniejsze niż w BS I). Podobnie, jak w przypadku prawdopodobieństwa zatrudnienia, doświadczenie zawodowe zdobyte podczas edukacji w szkole miało bardzo duże znaczenie dla wysokości osiągniętych wynagrodzeń. Absolwenci, którzy pracowali jeszcze w trakcie swojej edukacji zarabiali po 6 miesiącach od ukończenia szkoły przeciętnie o 35% więcej niż absolwenci bez takiego doświadczenia. Jednak w kolejnym roku, w grudniu 2022 r. różnica ta wyraźnie zmalała. Absolwenci, którzy pracowali w trakcie nauki zarabiali o 18% więcej niż absolwenci bez wcześniejszego doświadczenia zawodowego.

Wykres 22. Czynniki wpływające na prawdopodobieństwo znalezienia pracy oraz wysokości wynagrodzeń wśród absolwentów technikum z 2021 r. w grudniu 2021 r. i grudniu 2022 r. Wyniki modelu selekcji Heckmana.

źródło: Obliczenia własne na podstawie danych z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych pozyskanych w 2023 r.

W przedstawionych i omówionych powyżej danych zwraca uwagę różnica we wzorcach oddziaływania cech absolwentów na wysokość wynagrodzeń pomiędzy osobami kończącymi branżowe szkoły I stopnia (którzy w trakcie nauki nie byli pracownikami młodocianymi) a osobami kończącymi technika. Różnice te dotyczą znaczenia dyplomu oraz doświadczenia pracy w trakcie nauki. W przypadku absolwentów techników posiadanie dyplomu i doświadczenia podnosi poziom wynagrodzeń. W przypadku absolwentów BS I dyplom nie ma znaczenia, a doświadczenie pracy wręcz je obniża. Niestety dane, którymi dysponujemy nie pozwalają jednoznacznie wskazać przyczyn obserwowanych różnic. Próba ich wyjaśnienia ma więc charakter spekulatywny i należy ją traktować jako punkt wyjścia do przeprowadzenia pogłębionych badań w tym zakresie.

Można postawić hipotezę, że za obserwowanymi różnicami stoją odmienne, w zależności od typu placówki, strategie poszukiwania i podejmowania pracy po ukończeniu szkoły. Zasadne wydaje się założenie, że uczniowie i absolwenci BS I chcą szybciej wejść na rynek pracy (może to być wręcz jeden z powodów wyboru tego typu szkoły, z racji krótkiego toku kształcenia), uzyskując zatrudnienie pozwalające się samodzielnie utrzymać. Jednocześnie wiąże się to z ograniczeniem możliwości rozwoju kariery zawodowej po jej ukończeniu. Zwłaszcza, że taka strategia może zwiększać prawdopodobieństwo podjęcia pracy niezwiązanej z zawodem, w jakim osoby te się kształcą (lub wykształciły), co mogłoby tłumaczyć mniejsze znaczenie posiadania dyplomu zawodowego. Z kolei podejmowanie pracy już w trakcie nauki może być w tej grupie nie tyle oznaką budowania doświadczenia zawodowego w kontekście dalszej kariery, co przymusu ekonomicznego. Taka praca, choć pomaga się utrzymać i sprzyja pozostawaniu zatrudnionym również po zakończeniu szkoły,

jednak, w świetle przedstawionych wyników, często zamyka podejmujące je osoby w pułapce zajęć niskopłatnych, z których znacznie trudniej im potem awansować na lepsze pozycje zawodowe.

Uczniowie techników zapewne znacznie częściej mogą sobie pozwolić na planowe rozwijanie swojej kariery zawodowej, nawet jeśli będzie się to wiązać z przejściowymi trudnościami w znalezieniu satysfakcjonujących ofert pracy zgodnych z ich zainteresowaniami i długofalowymi zamierzeniami. W związku z tym inny jest zapewne charakter prac podejmowanych przez nich w trakcie nauki w szkole i bezpośrednio po jej ukończeniu. Można się domyślać, że są to z założenia albo zajęcia przejściowe, z których łatwo będzie przerzucić się na inne, bardziej atrakcyjne i zgodne z kierunkiem wykształcenia, gdy nadarzy się do tego okazja, lub też prace, które co prawda początkowo wiążą się z niezbyt atrakcyjnymi warunkami zatrudnienia, ale dają szansę wykorzystania zdobytej w trakcie nauki wiedzy i szybszego awansu.

To, na ile hipoteza ta jest słuszna, wymaga przeprowadzenia dodatkowych badań nad strategiami wchodzenia na rynek pracy przez absolwentów różnych typów szkół.

Bibliografia

- Bulkowski, K., Grygiel, P., Humenny, G., Kłobuszewska, M., Sitek, M., Stasiowski, J., & Żóttak, T. (2019). Absolwenci szkół zawodowych z roku szkolnego 2016/2017. Raport z pierwszej rundy monitoringu losów edukacyjno-zawodowych absolwentów szkół zawodowych. Instytut Badań Edukacyjnych.
- Boudon (1974). *Education, opportunity and social inequality: Changing prospect in Western Society*, New York: Wiley
- Breen, R., Goldthorpe, J. H. (1997). *Explaining educational differentials: Towards a formal rational action theory. Rationality and society*
- Goźlińska, E., & Kruszewski, A. (2013). Stan Szkolnictwa Zawodowego w Polsce. KOWEziU.
- Heckman, J. J. (1979). Sample Selection Bias as a Specification Error. *Econometrica*, 47(1), 153–161. <https://doi.org/10.2307/1912352>
- Płachecki, T., Kłobuszewska, M., Humenny, G., Stasiowski, J., Sitek, M., Płatkowski, B. (2023). Uwarunkowania ścieżek edukacyjnych i zawodowych absolwentów branżowych szkół I stopnia i techników., t 2. Losy Absolwentów - Monitorowanie, Publikacje, Analizy (LAMPA), Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Sitek, M. (2019). Egzaminy potwierdzające kwalifikacje zawodowe. W *Wykształcenie zawodowe. Perspektywa systemu edukacji i rynku pracy* (T. 9, s. 216–244). Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.

Spence, M. (1973). Job Market Signaling. *The Quarterly Journal of Economics*, 87(3), 355–374. JSTOR.

<https://doi.org/10.2307/1882010>

Zawistowska, A. (2012). *Horyzontalne nierówności edukacyjne we współczesnej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Scholar